

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Ilona Bígllová

Mediace v trestním řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Katarína Tejnská, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 3. 3. 2022

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 165 094 znaků včetně mezer.

V Praze dne 3. 3. 2022

Ilona Bíglová, diplomantka

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych ráda vřele poděkovala JUDr. Kataríně Tejnské Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a věcné připomínky při konzultacích a při zpracování této diplomové práce, jakož i za výuku odborných předmětů, které mě inspirovaly k výběru tohoto tématu. Neméně děkuji též své rodině, přátelům a kolegům za vždy vyjádřenou podporu a trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	1
1. MEDIACE	3
1.1. PRINCIPY	3
1.2. FORMY MEDIACE.....	4
1.3. FACILITATIVNÍ MEDIACE PODLE ZÁKONA Č. 202/2012 SB., O MEDIACI.....	5
1.3.1. Osoba mediátora	5
1.3.2. Průběh facilitativní mediace	6
1.3.3. Nástroje mediátora.....	7
2. MEDIACE V TRESTNÍCH VĚCECH	9
2.1. HISTORIE	9
2.2. MEDIACE JAKO PRVEK RESTORATIVNÍ JUSTICE	10
3. PRÁVNÍ UPRAVA MEDIACE V TRESTNÍCH VĚCECH V ČESKÉ REPUBLICE	14
3.1. PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY	14
3.2. INSTITUTY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ, VE KTERÝCH SE MEDIACE VYUŽÍVÁ.....	16
3.2.1. Společný výklad k podmíněnému zastavení trestního stíhání a narovnání.....	17
3.2.2. Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	19
3.2.3. Narovnání	22
3.2.4. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání	24
3.2.5. Dohoda o vině a trestu	25
3.2.6. Probační a mediační služba při řízení o těchto odklonech.....	25
3.3. ÚŘEDNÍK PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY V ROLI MEDIÁTORA.....	26
4. PRAXE PŘI PROVÁDĚNÍ MEDIACE V TRESTNÍCH VĚCECH V ČESKÉ REPUBLICE.....	29
4.1. PROCES MEDIACE A ROLE PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY V NĚM.....	29
4.1.1. Fáze před samotnou mediací	30
4.1.2. Mediační jednání	33
4.1.3. Fáze po mediaci	34
4.2. STATISTIKY PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY A KRIMINOLOGICKÉ VÝZKUMY	34
4.2.1. Data Probační a mediační služby.....	35
4.2.2. Způsob ukončení trestního případu	36
4.2.3. Zkušenosti probačních úředníků v roli mediátorů	36
4.2.4. Zkušenosti účastníků mediačního procesu	37
4.2.5. Povědomí veřejnosti o mediaci.....	39
5. MEDIACE V SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE.....	42
5.1. PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY	42
5.2. SPECIFIKA PROCESU MEDIACE VE VĚCECH MLADISTVÝCH.....	44
5.3. PRÁVNÍ INSTITUTY, VE KTERÝCH SE MEDIACE VE VĚCECH MLADISTVÝCH VYUŽÍVÁ	48
5.3.1. Odstoupení od trestního stíhání	48
5.3.2. Další instituty, jejichž využití může předcházet mediace.....	52
5.4. KRIMINOLOGICKÉ VÝZKUMY	53
6. SHRUTÍ A NÁVRHY DE LEGE FERENDA	57
ZÁVĚR.....	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	66
ABSTRAKT	71
ABSTRACT	72

ÚVOD

Mimosoudní zprostředkování řešení konfliktu jako alternativní způsob řešení různých typů sporů se objevuje v odlišných formách a kulturách již od dávných dob. Mediace je jednou z typických forem zprostředkování s účastí třetí nestranné osoby mediátora. V České republice byla mediace v netrestních věcech upravena zákonem z roku 2012, kdežto zákonná právní úprava mediace v trestních věcech je účinná již od roku 2001 a spadá pod kompetence Probační a mediační služby.

Mediace mezi obětí a pachatelem je součástí konceptu tzv. restorativní justice. Ta, na rozdíl od té tradiční – represivní justice, klade důraz na naplnění potřeb poškozeného, převzetí odpovědnosti pachatele za následky trestného činu, i na zapojení příslušné komunity. Mediace je jedním z nejčastěji využívaných programů restorativní justice.

Využití mediace v trestním řízení v České republice podpořila zákonná úprava zvláštních způsobů řízení, tzv. odklonů od standardního řízení. Jednou z podmínek některých odklonů je odstranění nastalého konfliktního stavu, včetně vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným a poškozeným. Proto rozhodnutí ve věci může předcházet právě společné setkání obviněného a poškozeného za účasti mediátora. Osobu poškozeného do těchto zvláštních způsobů řízení zapojují především instituty podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a u mladistvých navíc odstoupení od trestního stíhání.

V mediačním procesu mediátor vede strany k dialogu ohledně nastalého činu a jeho následků. Je vázán určitou strukturou, která má v trestních věcech svá specifika. V průběhu mediačního setkání mají účastníci příležitost sdílet, jak situaci vnímají ze svého pohledu, a naslouchat druhému. Přitom jsou mediátorem vedeni ke sdílení svých potřeb, pochopení druhého a následně i k přemýšlení o formě a výši náhrady škody.

Mediace v trestních věcech se využívá i u mladistvých pachatelů, u kterých je v právní úpravě trestní odpovědnosti mladistvých kladen větší důraz na nápravu pachatele a náhradu škody způsobené trestným činem. Vzhledem k odlišnému postavení mladistvého i právní úpravě jeho trestní odpovědnosti má mediace v těchto případech svá specifika. Typicky zapojuje i další osoby, které mají vliv na mladistvého pachatele, jako jsou příbuzní či učitelé. Takové setkání pak může mít podobu tzv. rodinné skupinové konference.

Cílem této diplomové práce je poskytnout ucelený pohled na mediaci mezi obětí a pachatelem trestného činu z hlediska právní úpravy a praxe mediace v trestním řízení v České republice. Podrobněji se práce zaměřuje v dané problematice na mládež. Přehled doplňují statistická data a výsledky kriminologických výzkumů zaměřených na zkušenosti účastníků,

úspěšnost dosažení dohody v rámci mediace a povědomí veřejnosti o mediaci. Na závěr pak práce shrnuje získané poznatky z hlediska prospěšnosti trestní mediace a hodnotí současnou právní úpravu.

Důvodem pro výběr tohoto tématu závěrečné práce je můj zájem o mimosoudní způsoby řešení sporů, a to zejména formou mediace, již v průběhu celého univerzitního studia. Mediaci vnímám nejen jako způsob řešení konkrétního sporu, ale i jako prevenci dalších případných konfliktů a jako cestu k efektivnějšímu naplnění potřeb všech účastníků. Z hlediska trestního práva tedy i jako prevenci kriminality a pro účastníky spravedlivější cestu k řešení jejich konfliktu. Diplomová práce mi poskytne prostor se mediací v trestních věcech věnovat podrobněji a poskytnout čtenářům přehled o jejím využití.

V průběhu studia a psaní diplomové práce budu čerpat především ze zdrojů české odborné literatury včetně odborných článků, právních předpisů souvisejících s touto tematikou a ověřených internetových zdrojů. Především české zdroje budu využívat z důvodu pohledu na danou problematiku optikou občana České republiky a českého práva.

Výrazy poškozený, oběť, pachatel a obviněný jsou psány v jednotném čísle, nicméně počet těchto osob může být různý.

Text této práce vychází z právní úpravy účinné ke dni 28. 2. 2022.

1. MEDIACE

Mediace jako jeden ze způsobů řešení konfliktu mezi subjekty je právním institutem, který se využívá nejen v trestním právu, ale i mnoha jiných oblastech. Proto se bude první kapitola zabývat mediací obecně, jejími principy, formami, osobou mediátora a zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci).

Existuje mnoho způsobů a pohledů, jak definovat mediaci. Zeptáme-li se mediátorů, jak by definovali mediaci, pravděpodobně se jejich odpověď bude lišit podle jejich stylu, resp. formy mediace a zároveň podle oblasti, které se věnují. Současně jí autoři odborné literatury definují různě. Mediace patří mezi alternativní, tzn. mimosoudní způsoby řešení sporů (*alternative dispute resolution*). Ale je to opravdu řešení sporu? Protože závěrem mediace není vždy konkrétní řešení či dohoda. V nejširší rovině lze říci, že mediace je neformální, dobrovolné a důvěrné setkání různého počtu osob v konfliktu s účastí jednoho či více nestranných mediátorů, kteří podporují jejich vzájemnou komunikaci.

1.1. Principy

Pro všechny formy mediace a oblasti, ve kterých se mediace uskutečňuje, je několik společných znaků, a to jsou: účast nestranného mediátora, dobrovolnost účastníků mediace a důvěrnost setkání.

Nestrannost mediátora spočívá v nastavení jeho mysli a projevech jeho konání tím, že žádnou ze stran nepreferuje a nástroje mediátora používá ke všem účastníkům stejně. Současně mu nezáleží na výstupu. S pojmem nestrannosti souvisí nezávislost mediátora, což znamená, že mediátor nemá žádný vztah k účastníkům nebo tématu setkání. Jen tak totiž mohou mít účastníci mediace důvěru v mediátora.

Dobrovolnost souvisí se zahájením, průběhem i ukončením mediace. Zahájení by mělo být čistě na rozhodnutí stran, stejně tak může kterákoli ze stran mediaci kdykoli ukončit. Ale také je pouze na stranách, jaká témata budou na mediaci probírat a v jakém pořadí. Zároveň je pouze na stranách i to, co bude výstupem z mediace, tedy zda uzavřou dohodu, zda bude písemná či ústní, a jaký bude její obsah.

Důvěrnost celého procesu mediace dle zákona o mediaci spočívá především v mlčenlivosti mediátora, který neposkytne žádné další osobě informace o tom, co se v rámci mediačního setkání dozvěděl. Otázka mlčenlivosti stran zpravidla záleží na tom, jak si tuto záležitost před setkáním upraví.

Kromě těchto klíčových principů uvádí literatura i další zásady, kterými se mediace řídí. Mohou jimi být neformálnost, právo na sebeurčení stran, změna soupeření na spolupráci, převzetí zodpovědnosti, orientace na budoucnost, akceptace odlišností, svoboda rozhodování, hledání alternativ k řešení a nízké finanční náklady.¹

1.2. Formy mediace

Každá mediace je jiná. Záleží na osobě mediátora, účastnících, typu konfliktu, ale i na tom, jak konflikt jako takový vnímá mediátor a jaké nástroje používá. Podle toho můžeme rozlišit určité formy nebo lze říci styly mediace. Jednou z možností rozdělení mediace je právě podle role mediátora v mediaci a jeho pohledu na konflikt. Podle toho rozlišujeme přístupy k mediaci na evaluativní, facilitativní a transformativní.²

V **evaluativním přístupu** mediátor přebírá roli hodnotitele (evaluátora). Sleduje a spojuje fakta, která zvažuje, porovnává a posuzuje je i s pravděpodobnými důsledky pro životy účastníků. Může jako v jediném z uvedených přístupů navrhnout řešení. Jeho úkolem je analyzovat reálnost návrhů a posuzovat je vzhledem k platným právním předpisům.³

Ve **facilitativním přístupu** mediátor naopak nehodnotí návrhy stran ani řešení sám nenavrhuje. Vede proces, využívá techniky aktivního naslouchání, kterými osvětluje potřeby a zájmy účastníků a jeho cílem je, aby strany našly řešení daného konfliktu. Má proces pevně v rukou, ale za obsah odpovídají pouze strany.⁴ Facilitativní mediace je v České republice typickým mediačním stylem, ze kterého se koná i zkouška zapsaného mediátora, viz níže.

Mediátor v **transformativním přístupu** nahlíží na konflikt jako na krizi v lidské interakci. Jeho cílem není dovést účastníky k dohodě, nýbrž překonat tuto krizi a změnit kvalitu interakce stran z destruktivní a negativní na konstruktivní a pozitivní. Transformativní mediátor klade důraz na sebeurčení stran, což znamená, že za proces i obsah odpovídají strany. Tento přístup je v praxi často využíván u rodinných mediací.⁵

¹ Např. BRZOBOHATÝ, Robin, Lenka POLÁKOVÁ a Tomáš HORÁČEK. *Rukověť mediátora, aneb, Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 13-20; HOLÁ, Lenka a Miluše HRNČÍŘÍKOVÁ. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017, s. 91-95; HOLÁ, Lenka. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003, s. 132.

² HOLÁ, Lenka a Miluše HRNČÍŘÍKOVÁ. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017, s. 101-104.

³ ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace: řešení konfliktu prostřednictvím mediátora*. Praha: Portál, 2012, s. 43.

⁴ BRZOBOHATÝ, Robin, Lenka POLÁKOVÁ a Tomáš HORÁČEK. *Rukověť mediátora, aneb, Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 9-13.

⁵ Poznámky z akreditovaného kurzu Transformativní přístup ke zvládnutí konfliktů pod vedením Lenky Polákové a Robina Brzobohatého v Olomouci, podzim 2021.

1.3. Facilitativní mediace podle zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci

V českém právním řádu je mediace upravena zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci). Podle tohoto zákona se mediací rozumí „*postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými [...] tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody.*“⁶

1.3.1. Osoba mediátora

Zákon o mediaci upravuje výkon mediace a její účinky, pokud je prováděna **tzv. zapsanými mediátory**. Zapsaným mediátorem může být pouze fyzická osoba zapsaná v seznamu mediátorů.⁷ Zapsaným mediátorem může být pouze člověk, který splňuje následující požadavky:

- způsobilost k právním úkonům;
- bezúhonnost;
- vysokoškolské vzdělání v magisterském nebo v navazujícím magisterském studijním programu;
- složení zkoušky mediátora a
- nevyškrtnutí ze seznamu v posledních pěti letech podle § 22 odst. 4.⁸

Zkouška mediátora ověřuje odborné znalosti a dovednosti potřebné „*pro výkon činnosti mediátora, a to z oblasti mediace a dalších způsobů mimosoudního řešení sporů, včetně příslušné právní úpravy, mediačních technik, základních lidských práv a svobod, občanského, obchodního a pracovního práva, rodinného práva, práva na ochranu spotřebitele, občanského práva procesního a základů psychologie a sociologie.*“⁹ Podrobnosti stanoví prováděcí předpis, kterým je vyhláška č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora (vyhláška o mediaci). Zkouška se skládá z písemné teoretické části a z ústní části, kterou je praktická demonstrace mediačních dovedností formou simulovaného mediačního jednání a následná zpětná vazba před tříčlennou zkušební komisí.¹⁰ Zkoušku organizuje Ministerstvo spravedlnosti a Česká advokátní komora v případě uchazečů, kteří jsou jejími členy. Zkouška ověřuje dovednosti facilitativního mediačního stylu, což nepřímo vyplývá ze zákona o mediaci, vyhlášky o mediaci a komentářové literatury.¹¹

⁶ § 2 písm. a) zákona o mediaci.

⁷ § 2 písm. c) zákona o mediaci.

⁸ Podrobněji § 16 zákona o mediaci.

⁹ § 23 odst. 7 zákona o mediaci.

¹⁰ § 8 vyhlášky o mediaci a BRZOBOHATÝ, Robin, Lenka POLÁKOVÁ a Tomáš HORÁČEK. *Rukověť mediátora, aneb, Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 43-53.

¹¹ Např. Doležalová, M., Hájková, Š., Potočková, D., Štandera, J.: *Zákon o mediaci. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.

Zapsaný mediátor má dle § 8 zákona o mediaci několik povinností, jako provádět mediaci osobně, nezávisle a nestranně, dále respektovat názory stran konfliktu, informovat strany o skutečnostech pro které by mohl být důvod pochybovat o jeho nepodjatosti, a další.¹²

Mimo režim zákona o mediaci lze provádět mediaci v režimu zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) a to jako živnost ohlašovací volnou. V tomto režimu nejsou jednotně definovány kvalifikační požadavky na osobu mediátora. Mediátor musí splňovat pouze všeobecné podmínky provozování živnosti dle § 6 živnostenského zákona, tudíž jeho odborná způsobilost není zaručena. Jeho povinnosti a odpovědnost se neřídí zákonem o mediaci, nýbrž pouze dohodou mezi stranami a mediátorem.¹³

1.3.2. Průběh facilitativní mediace

Před samotnou mediací strany nejprve kontaktují mediátora, na kterém se shodly, nebo jej kontaktuje jedna ze stran a mediátor poté zjišťuje souhlas dalších stran s mediací. V této situaci mediátor objasňuje stranám podstatu mediace a co mohou očekávat od procesu mediace a od jeho osoby jako mediátora. Stranám vyjasňuje případné nejasnosti procesu a pochybnosti, které mohou mít. V případě zájmu všech stran je mediace zahájena uzavřením **smlouvy o provedení mediace**. Ta se uzavírá mezi stranami konfliktu a mediátorem.¹⁴

Samotná mediace, resp. mediační proces začíná zasednutím v mediační místnosti a jako takový ho lze teoreticky rozdělit do několika fází, byť v praxi se dané fáze mohou prolínat.¹⁵

Nejprve má mediátor tzv. **úvodní slovo**, během kterého mediátor uvítá strany, dohodnou se na společném oslovování a zároveň je to prostor pro dohodnutí určitých pravidel pro setkání. Mediátor stručně připomene stranám zásady mediace, tedy dobrovolnost, nestrannost a důvěrnost, a vysvětlí stranám, co mohou očekávat od jeho role mediátora. Klíčové je navození přátelské atmosféry.

Následuje **narativní** fáze, kde se ke slovu dostávají strany. V tuto chvíli má každá ze stran příležitost popsat příběh, jenž se mezi nimi odehrál, ze svého pohledu a zároveň jej slyšet z pohledu druhé strany. Mediátor se poté doptává a objasňuje, čímž také získává informace o situaci obou stran. Během interakce se stranami mediátor využívá techniky aktivního naslouchání, které jsou popsány níže, a jimiž se snaží o orientaci stran v procesu mediace prostřednictvím shrnování. O porozumění situaci z pohledu jak svého, tak z pohledu strany druhé se snaží

¹² Více § 8 zákona o mediaci.

¹³ POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlepší je domluvit se, aneb, Průvodce mediačním procesem*. Praha: Alfom, 2013, s. 28.

¹⁴ § 4 odst. 1 zákona o mediaci.

¹⁵ SVATOŠ, Martin. *Tajemství mediace, aneb, Řešení sporů od A do Z*. [Praha]: Art Francesco, 2020, s. 118-137.

prostřednictvím parafrázování, zrcadlení a přerámování. Dále dává prostor pro to, aby zaznělo vše, co strany považují za důležité, a to pomocí kladení uvážene formulovaných otázek. Závěrem této fáze je pojmenování témat, která budou předmět následné debaty a strany s jejich probíráním souhlasí.

V **negociační** fázi probíhá vyjednávání a strany hledají řešení. Role mediátora spočívá v tuto chvíli především v usnadnění komunikace, strukturování rozhovoru a kladení důrazu na zájmy jednotlivých stran a jejich společného zájmu. Klíčové pro mediátora je udržení atmosféry spolupráce. Jednou z metod hledání řešení je tzv. brainstorming, kdy strany zmiňují různé nápady řešení, a to nehledě na to, zda jsou reálná či přijatelná pro jednu či druhou stranu. Mediátor nápady zaznamenává na papír nebo tabuli a nechává stranám dostatek času pro co největší množství návrhů. Poté strany hodnotí navržená řešení z hlediska reálnosti a přijatelnosti pro všechny strany.

Kontraktační fáze nastává ve chvíli, kdy se podařilo najít řešení. V této fázi dochází k sepsání dohody, zpravidla za pomoci mediátora anebo právních zástupců stran. **Mediační dohodu** uzavírají všechny strany konfliktu a podepisuje ji i mediátor jako stvrzení, že byla uzavřena v rámci mediace.¹⁶ Klíčovou úlohou mediátora je posuzovat reálnou proveditelnost dohody a poukazovat na slepá místa v dohodě. Ne vždy je ale potřeba dohoda písemná, a ne vždy stranou dojdou do této fáze.

Kdykoli v průběhu mediace lze využít možnosti tzv. oddělených jednání (*caucus*). V odděleném jednání se setkává mediátor s každou stranou zvlášť. Je důvěrné, tedy žádné informace, které na odděleném jednání zazní, nemůže mediátor bez souhlasu dotčené strany předat straně druhé. Poskytuje tak příležitost pro účastníka mediace sdělit mediátorovi informace, které ať už z jakéhokoli důvodu nechce sdílet s druhou stranou, a mediátor pak podle toho může přizpůsobit směr společného setkání. Zároveň to dává účastníkovi možnost zamyslet se nad situací bez nátlaku druhé strany, lépe se v ní orientovat a uvědomit si své skutečné zájmy.¹⁷

Situace po mediaci již nemá daná pravidla a mohou se dít různé kroky, jako například schválení mediační dohody soudem, vzetí žaloby zpět, dodržování mediační dohody a další.

1.3.3. Nástroje mediátora

Lidé si často kladou otázku: „*Proč bychom měli jít za mediátorem? Vždyť kdybychom se mohli dohodnout, tak už jsme to udělali. Nepotřebujeme k tomu třetí neznámou osobu.*“ Nicméně mediátor by měl být profesionál ve svém oboru. Prostřednictvím nastolení atmosféry důvěry a spolupráce u kulatého stolu umožní stranám podívat se na jejich konflikt jinýma očima. To

¹⁶ § 7 zákona o mediaci.

¹⁷ SVATOŠ, Martin. *Tajemství mediace, aneb, Řešení sporů od A do Z*. [Praha]: Art Francesco, 2020, s. 154-8.

zapříčiní pomocí tzv. technik aktivního naslouchání. Jedny ze základních komunikačních technik, které mediátor využívá, jsou následující:

Parafrázování znamená přeformulování sdělení jinými slovy, avšak zachovává myšlenku sdělení. Podstatou je zjemnit sdělení, a to bez kritiky, používá se tedy neutrální jazyk. Tak má i druhá strana možnost slyšet sdělení způsobem nezabarveným opačnou stranou a mluvčímu se dostává pocit pochopení pro jeho situaci.

Přerámováním mediátor sdělení „přerámovává“ z negativního na pozitivní, a to prostřednictvím zaměření se na zájmy a potřeby mluvčího, tedy na jádro konfliktu. Zároveň se tak snaží strany orientovat z minulosti na budoucnost, protože se nehledá viník, nýbrž řešení sporu.

Konflikt je nepochybně provázán s emocemi a jejich projevy, ať už v jakékoli intenzitě. Proto je jedním ze zásadních nástrojů mediátora tzv. **zrcadlení emocí**. Tato technika vychází z předpokladu, že lidé si své emoce musí nejprve „odžít“ a sdělit a teprve poté jsou schopni racionálně uvažovat. Mediátor emoci strany správně pojmenuje, čímž ji uzná a nabízí tím pochopení.

Shrnování jako nástroj mediátora je nezbytný k tomu, aby se strany orientovaly v procesu, věděly, kde se nachází, jaké otázky probrali, k čemu dospěli a o čem dalším byla řeč. To jim kromě lepšího porozumění poskytuje možnost zamyslet se nad dalším směřováním rozhovoru.

Mocným nástrojem mediátora jsou **otázky**. A to otázky otevřené, bez odsudků, a především ne sugestivní. Jimi může mediátor odhalit skutečné zájmy stran, objevit všechna podstatná témata, rozmluvit tiché strany a v neposlední řadě umožnit vzájemné pochopení.¹⁸

Správné používání mediačních technik kromě jiného zajišťuje úspěšnost mediátora. Golberg a Shaw ve výzkumu z roku 2016 zjistili, že úspěšní mediátoři si získávají důvěru stran svou empatií, respektem a péčí o ně. Projevují se neutrálně, důvěryhodně, nezaujímají hodnotící postoje, jsou bystří a intelektuálně chytrí. Dále jsou trpěliví, diplomatictí a kladou otázky k podstatě věci. Účastníci také ocenili upřímnost, používání humoru k odlehčení obtížných situací, klid, flexibilitu a kreativitu. Všechny tyto projevy navozují důvěru stran v mediátora, což je základní předpoklad pro úspěšnou mediaci.¹⁹

¹⁸ SVATOŠ, Martin. *Tajemství mediace, aneb, Řešení sporů od A do Z*. [Praha]: Art Francesco, 2020, s. 138-150.

¹⁹ cit. v HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada).

2. MEDIACE V TRESTNÍCH VĚCECH

Mediaci jako možnost řešení konfliktu lze využít v mnoha typech sporů. V civilních věcech, o kterých pojednává předchozí kapitola, je typická pro spory rodinné (rozvod, péče o děti, vypořádání společného jmění manželů) přes sousedské, pracovní, spory týkající se náhrady škody až po mezinárodní obchodní spory. Mediace v trestních věcech, tedy mezi pachatelem a poškozeným, resp. obětí trestného činu (anglicky *victim offender mediation*) není výjimkou, nicméně se v mnoha ohledech odlišuje od občanskoprávní mediace. Nadále se tato práce bude zabývat tématem mediace v trestních věcech.

V tomto kontextu je mediace definovaná jako dobrovolné setkání oběti a pachatele společně s nestranným mediátorem za účelem smíření stran a dosažení nápravy (náhrady) prostřednictvím vzájemné dohody. Jejím cílem je poskytnout oběti a pachateli bezpečné prostředí, ve kterém budou schopni diskutovat o trestném činu, jeho dopadech (následcích), způsobené újmě, a vytvořit příležitost pro nápravu způsobené škody.²⁰

2.1. Historie

V různých dobách a na různých místech historického vývoje měl systém klasické trestající, resp. odplatné justice své alternativy. Vedle objasnění toho kdo, komu a jak ublížil a potřeby jej potrestat se zohledňoval zájem oběti, příp. pozůstalých osob. A to nejen ve smyslu jejich potřeby odškodnění, ale i ohledně potřeby lépe porozumět tomu, co se stalo.²¹

Mediace jako prostředek usmíření sporných stran, ať už trestních či netrestních záležitostech, byla v různých formách praktikována v zásadě od počátku lidské civilizace. První důkazy setkání pachatele a oběti lze vypátrat již u původního obyvatelstva Severní Ameriky, Austrálie, Nového Zélandu či jižní Afriky. Tyto národy jsou pro nás dodnes zdrojem inspirace.²²

Například Maoři (původní novozélandští obyvatelé) již po mnoha generací praktikují tzv. rodinné skupinové konference (anglicky *Family Group Conferencing*), na kterých se pachatel se svojí rodinou setkává s obětí a jejími blízkými s cílem vyjasnit, jak k trestnému činu došlo a jak lze jeho následky odčinit či alespoň zmírnit.

Původní obyvatelé Kanady ze své historie znají tzv. trestající a uzdravující kruhy (anglicky *circles*), kde se setkají lidé, kterých se trestný čin dotkl, a to jak přímo (pachatel a oběť), tak nepřímě (rodinní příslušníci, přátelé, sousedé atd.) a společně o činu a o způsobu jeho nápravy

²⁰ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 167.

²¹ HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 161.

²² ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 23.

diskutují. V trestajícím kruhu se objasňují důvody spáchání trestného činu a přijetí plánu opatření, která povedou k nápravě pachatele a zmírnění následků činu pro oběť. Následný uzdravující kruh pomáhá oběti a komunitě dotčených osob, ale i pachateli vyléčit „rány“ vzniklé trestným činem, vyrovnat se s jeho dopady a obnovit vnitřní pocit spravedlnosti.

Novozélandské rodinné skupinové konference i kanadské dnes tzv. smírčí kruhy (anglicky *peacemaking circles*) se v určité období využívají dodnes.²³

I na území dnešních Čech, Moravy a Slezska dohledáme využití nejen represivních postupů řešení trestné činnosti. Dokládají to smírčí kříže a kameny, jejichž vztyčení symbolizovalo uzavření tzv. smírčí smlouvy mezi pachatelem a obětí či pozůstalými osobami o urovnání sporu a vyřešení následků vzniklých spácháním trestného činu. Tomu ovšem předcházelo pachatelovo uznání viny a projevení pokory, tedy převzetí odpovědnosti za své chování.²⁴

Jako jeden z prvních případů mediace mezi pachatelem a obětí trestného činu jako takové se proslavil kanadský případ z roku 1974 známý pod názvem *Elmira Case*. Dva mladiství byli v kanadském městečku Elmira obviněni ze spáchání 22 vandalských činů, kterých se měli dopustit v průběhu návratu domů z večerní oslavy. Poškodili nejen majetek občanů města, ale i místní kostel, čímž byli občané města pobouřeni. Probační úředníci tehdy vytvořili prostor pro to, aby chlapci mohli čelit svým následkům a obětem jej vysvětlit. Proto se obvinění setkali s některými oběťmi a řada škod tak byla nahrazena ať penězi nebo vlastní prací chlapců.^{25 26}

V návaznosti na tento případ se mediace mezi obětí a pachatelem začala výrazněji prosazovat v rámci trestního řízení i v Evropě, především západní. Programy byly známé pod pojmenováním programy smíření (narovnání) oběti a pachatele (*Victim-Offender Reconciliation Programs*). Také se objevilo označení konference mezi obětí a pachatelem (*Victim-Offender Conferencing*).²⁷ Pod těmito názvy nebo pod názvem mediace mezi obětí a pachatelem (*Victim-Offender Mediation*) je dnes program praktikován v Evropě i ve světě, a to včetně dalších programů restorativní justice.

2.2. Mediace jako prvek restorativní justice

Mediace mezi obětí a pachatelem je jedním z nejčastěji využívaných programů tzv. restorativní justice. Restorativní justice, nebo též restorativní přístupy, oproti represivní justici

²³ HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 161-162.

²⁴ Tamtéž, s. 162-3.

²⁵ Tamtéž, s. 164-5.

²⁶ Podrobněji popisuje příběh Kelly Rusel viz <<http://restorativejustice.org/10fulltext/kelly.html>> [27.11.2021].

²⁷ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 164-5.

zaměřené na potrestání pachatele, zdůrazňuje restoraci poškozeného a společnosti. Cílem je posílení spravedlnosti a snížení kriminality.

Restorativní justice se od tradičního pojetí trestního práva, tedy represivní justice, liší ve vícero ohledech. Zaprvé vnímá trestné činy komplexněji. Spíše než definování trestného činu jako jednoduchého porušování zákonů, uznává, že pachatel poškodil oběti, společnost, a dokonce sebe samého. Zadruhé vnímá reakci na trestnou činnost širěji. Není možné dávat klíčovou roli pouze státu a pachateli, je potřeba zahrnout do procesu oběti a zároveň společnost. Zatřetí měří odlišně úspěch. Spíše než měření toho, co způsobil trestný čin, měří, kolik škod je napravených nebo nahrazených a zároveň jak bylo pachateli zabráněno páchat další trestnou činnost.²⁸ Jedná se o přístup, který ve větší míře reaguje na skutečné potřeby obětí, pachatelů i komunity, v níž k trestné činnosti dochází.

Jednotnou definici restorativní justice nenalezneme a řada autorů má své vlastní definice. Howard Zehr, přezdívaný též otec restorativní justice, ji definuje následovně: „*Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.*“²⁹

Z této i jiných definic (Umbreit, Braithwaite, Marshall, Van Ness) vyvodíme čtyři základní hodnoty, na kterých restorativní justice, tedy i mediace v trestních věcech, stojí:

- Setkání – povídání, emoce, porozumění, dohoda;
- Změna – omluva, změna chování, restituce, štědrost;
- Reintegrace – respekt, materiální pomoci, morální a duchovní vedení;
- Začlenění – pozvání, potvrzení zájmů, přijetí alternativních trestů.³⁰

Cílem restorativní justice je i snížení kriminality, neboť vychází z přesvědčení, že „*způsob, jakým společnost reaguje na spáchanou trestnou činnost, je v mnoha ohledech určující jak pro pachatele a jeho následný život, tak pro společný život celé společnosti.*“ Smyslem totiž není odsoudit člověka jako špatného, nýbrž dát najevo, že špatný je jeho čin, že za tento čin nese odpovědnost a namísto odsouzení dostává možnost čin napravit a současně změnit směr, kterým se jeho život ubírá.

²⁸ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativní justice*. Praha: Leges, 2015, s. 37.

²⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26.

³⁰ VAN NESS, Daniel and Karen HENDRICKS, *Restorative Justice*, 2nd ed. Cincinnati, OH: Anderson, 2002, s. 229.

Australský kriminolog Braitwaite poukazuje na základní hodnoty, kterými musí být naplněné pro zajištění svobody a regenerace jedinců:

- nedominance (respekt);
- posilnění (zodpovědnost, participace);
- respekt práva (dobrovolnost);
- respektovat naslouchání (dialog);
- rovná práva všech zúčastněných stran (vyváženost);
- zodpovědnost a
- dodržování základních lidských práv (individualita, pospolitost).³¹

Toews, americká facilitátorka dialogů ve vězení, svou definici doplňuje základními restorativními postuláty:

- Každý člověk je důležitý.
- Každý má potřebu být respektován, být slyšen a pochopen.
- Každý si zaslouží, aby s ním bylo zacházeno spravedlivě.
- Každý je schopen změny a uzdravení, pokud jsou uspokojeny jeho potřeby.
- Spravedlnost vyžaduje odpovědnost, která mění a uzdravuje lidi a jejich vztahy.
- Spravedlnost nachází lidé společně.³²

Klasická a restorativní (někdy též obnovující) justice mají i odlišné pojetí náhrady škody vzniklé trestným činem. Pro klasickou justici vzniká porušením práva vina, prioritou je trest a škoda se zajišťuje, zatímco u obnovující justice vzniká porušením vztahů povinnost odstranit škodu, prioritou je náhrada škody a škoda se dobrovolně nahrazuje.³³

Mediace mezi obětí a pachatelem je procesem, kdy pachatel přijal zodpovědnost za svoje činy a nahradil oběti způsobenou škodu, zahrnujíc přitom služby společnosti a jiné sankce, které jsou přijaté oběma stranami formou arbitráže s neutrální třetí stranou jednající jako rozhodce.

Mediace v trestních věcech naplňuje výše uvedené znaky restorativní justice a zároveň v souvislosti s tím existuje několik výhod pro oběti, pachatele, soudy i společnost:

Oběti mají prostřednictvím mediace možnost dozvědět se informace o pachateli a tím dát „tvář“ trestné činnosti. Mohou mu klást otázky, vyjádřit své pocity a potřeby po činu stejně jako informovat pachatele ohledně následků trestného činu. Mohou v průběhu najít uspokojivější

³¹ BRAITHWAITE, John. Principles of Restorative Justice. In: Andrew, H., Julian, R., Bottoms, A.: Restorative Justice and Criminal Justice – Competing or Reconcilable Paradigms. Hart Publishing, 2003, s. 5.

³² TOEWS, Barb. The Little Book of Restorative Justice for People in Prison. Intercourse, PA: Good-Books, 2006, s. 21.

³³ ZOUBKOVÁ Ivana in STRÉMY, Tomáš, ed. Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2017. Praha: Leges, 2017, s. 422.

řešení, ať se jedná o omluvu anebo odpovídající náhradu, a tak vyřešit existující konflikty. Zároveň tak mohou být součástí trestního řízení, čímž se posiluje jejich pocit spravedlnosti a na základě toho se mohou smířit s tím, že se trestný čin stal a jít v životě dál bez negativních vlivů způsobených trestným činem.

Pachatelům dává mediace příležitost nést vlastní odpovědnost za svůj trestný čin, a to především tím, že zjistí vliv a dopad svého trestného činu, a na základě toho mají možnost se omluvit anebo poskytnout přiměřenou náhradu. Ve světle tohoto poznání mohou přehodnotit i své budoucí chování.

Pro soudy mediace znamená možnost dozvědět se, jak trestný čin ovlivnil oběti, a tak i vytvořit realističtější sankce. Zároveň mediace snižuje pracovní zatížení justičních orgánů.

Konečně společnost má příležitost přijmout omluvu a odškodnění od pachatele a může pomoci oběti i pachateli k reintegraci.

Snad pro všechny výše uvedené skupiny je mediace výhodou v rychlejším a pružnějším řešení trestních případů.³⁴

³⁴ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 233-4.

3. PRÁVNÍ UPRAVA MEDIACE V TRESTNÍCH VĚCECH V ČESKÉ REPUBLICE

Tato kapitola se soustředí na mediaci v trestních věcech z pohledu právní úpravy v České republice a jejích zdrojů inspirace dokumenty přijatými na mezinárodním či evropském poli. Mediace v rámci trestního procesu se v našem právní řádu vyskytuje již necelé tři desetiletí. Počátky nastaly v souvislosti se zavedením tzv. odklonů v trestním řízení. Inspirace pro zavedení mediace jako součásti trestního řízení se brala z pole evropského i mezinárodního.

3.1. Prameny právní úpravy

Na poli Evropy zavedení mediace v ČR i ostatních evropských zemích ovlivnilo přijetí několika doporučení vydaných s cílem sjednotit postupy v jednotlivých členských státech.

Zásadní význam mělo **Doporučení Rady Evropy č. 2/87/18**, které se týká zjednodušení trestního procesu.³⁵ Doporučuje pět forem vybavování trestních věcí, z nichž jednou je i smír a stanoví, že smír má obvykle formu dohody mezi státním zastupitelstvím anebo jiným příslušným orgánem na straně jedné a pachatelem na straně druhé. Na základě této dohody se následně zastaví trestní stíhání s výhradou, že budou splněné určité podmínky, např. zaplacení pokuty, propadnutí věci anebo odškodnění poškozeného.

Doporučení Rady Evropy č. (99) 19 o mediaci v trestních věcech.³⁶ V tomto dokumentu jsou stanoveny základní zásady mediace i spolupráce mezi činnostmi trestní justice a organizacemi poskytující mediaci a také obsahuje právní rámec uplatnění mediace. Dokument není závazný a jeho vliv je v zemích Evropy odlišný. Mediace je v něm definována jako proces, pomocí kterého je umožněno oběti a pachateli, pokud dobrovolně souhlasí, aktivně se zúčastnit na řešení záležitostí týkajících se trestného činu, a to prostřednictvím pomoci nestranné třetí strany (mediátora). Obecnými zásadami stanoví plný souhlas stran, který mohou vzít kdykoli zpět, a důvěrnost. Dále stanoví, že mediace v trestních věcech by měla být všeobecně dostupnou službou, a to v průběhu všech fází trestního řízení. Mediační služby by dle Doporučení měly být v dostatečné autonomii vůči systému trestní justice. V Doporučení najdeme i ustanovení o kvalifikaci a vzdělávání mediátorů, vedení případů a výstupů mediace.

Doporučení Rady Evropy CM/Rec 2018(8) o restorativní justici v trestních věcech³⁷ je odlišné od dříve přijatých dokumentů v tom, že do trestněprávních systémů přináší jiný úhel pohledu. Ten nevnímá restorativní justici pouze v ohledu jejích programů, nýbrž definuje základní

³⁵ Doporučení Rady Evropy č. 2/87/18 přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17.09.1987.

³⁶ Doporučení č. R (99) 19 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k mediaci v trestních věcech, přijato dne 19.09.1999.

³⁷ Doporučení Výboru ministrů CM/Rec (2018)8 přijaté dne 03.10.2018

restorativní principy, které by měly být protkány celou trestněprávní úpravou. Jedná se o podporování zapojení účastníků do hledání jejich vlastního řešení především v otázce způsobu náhrady újmy. Tak se snaží vyhnout principu soudní moci a vytváří bezpečný prostor k tomu, aby taková řešení byla součástí procesu nalézání spravedlnosti v trestních věcech.³⁸

V České republice se začaly objevovat prvky restorativní justice a mediace v trestních věcech po roce 1989. Změna v právním řádu v naklonění k mediaci či jejím prvkům začala novelami **zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním** (trestní řád).³⁹ Roku 1993 tak byl jako první zaveden institut podmíněného zastavení trestního stíhání a roku 1995 institut narovnání. Ke zřízení míst probačních úředníků u většiny okresních a krajských soudů došlo usnesením vlády s účinností od 1. 1. 1996.⁴⁰ Již v těchto letech se podařilo uskutečnit několik projektů souvisejících s mediací mezi obětí a pachatelem trestného činu, a to především díky činnosti Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici.⁴¹

V současné době je v České republice mediace profesionální službou s odborným postupem, kterou poskytuje Probační a mediační služba (PMS) ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti, na které je napojena rozpočtově, a i ředitel PMS je jmenovaný ministrem spravedlnosti. Proto je nedílným pramenem právní úpravy **zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě** (zákon o PMS).⁴² Podle § 2 odst. 2 zákona o PMS se mediací rozumí „*mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“ Smyslem je na jedné straně urovnání konfliktního stavu a zmírnění škod, a na druhé straně nalezení řešení, které umožní státnímu zástupci a soudu účinně aplikovat některou z alternativ k potrestání. Mediace nemusí směřovat výlučně k vytvoření podmínek pro rozhodnutí o odklonech, ale také k uplatnění dalších procesních postupů a trestů nespojených s odnětím svobody. Mediace však není vyloučena ani po pravomocném skončení trestní věci, pokud ovšem vede k urovnání vztahů narušených trestným činem.⁴³

³⁸ Institut pro restorativní justici, z.s. *Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ*. Dostupné z <<https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a-evropske-dokumenty-k-rj/>> [17.02.2022].

³⁹ Novelý č. 292/1993 Sb. a č. 152/1995 Sb.

⁴⁰ Usnesení vlády č. 341/1994 Sb.

⁴¹ Doubravová, Dagmar et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001, A2 s. 3.

⁴² Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁴³ Doubravová, Dagmar et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001, B2 s. 2.

Restorativní programy jako jedna z forem odborné pomoci poskytované obětem trestných činů jsou rovněž uvedeny přímo v ustanovení § 4 **zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů**.⁴⁴

Statut PMS vydaný Ministerstvem spravedlnosti stanoví organizaci a řízení PMS, vzdělání probačních a mediačních úředníků a asistentů.⁴⁵

Organizační řád PMS vydaný Ředitelem PMS uvádí postavení PMS, její poslání a činnost, organizační strukturu, řízení, ustanovení o zaměstnancích a základní obsahové náplni činnosti organizačních útvarů PMS.⁴⁶

Pravidla a standardy probační a mediační činnosti jsou dokumentem vydaným v roce 2021, který dává obecný závazný rámec činnosti PMS. Kromě tohoto obecného dokumentu je PMS vázána interními předpisy, které obsahují podrobné pracovní a metodické postupy, a to v samostatných dokumentech podle jednotlivých specializovaných činností.⁴⁷

Dále se PMS řídí jí zpracovanou **Koncepcí rozvoje probace a mediace do roku 2025**, která „*představuje záměr dalšího rozvoje systému probace a mediace v České republice a PMS jako organizace*“.⁴⁸

Zaměstnanci PMS jsou také vázáni **Etickým kodexem zaměstnance PMS**, ve kterém je kladen důraz na nestrannost zaměstnance, efektivitu, mlčenlivost a zákaz korupčního jednání.⁴⁹

3.2. **Instituty v trestním řízení, ve kterých se mediace využívá**

Komentářová literatura označuje mediaci a ujednání dosažená v rámci ní za nejvýznamnější a nejefektivnější alternativní postup směřující k alternativnímu řešení trestní věci realizovaném mimo systém trestního práva. Označuje ji z hlediska trestního práva procesního za „*zvláštní neprocesní formu alternativního řešení trestních věcí, jejíž výsledky se mohou promítnout do rozhodnutí ve věci,*“ ale doplňuje, že mediace a mediační proces jako takový nejsou upraveny právem. Nicméně výsledky mediace mohou být významné pro úvahy o druhu a výměře trestu. Výsledek mediace v podobě dohody o vypořádání a odčinění újmy může naplnit podmínku pro uplatnění alternativy k potrestání.⁵⁰

⁴⁴ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

⁴⁵ <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/07/02_STATUT_PMSCR_aktual_2008.pdf> [01.02.2022].

⁴⁶ <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/10/zakladni-dokumenty_organizationalni-rad_2021.pdf> [01.02.2022].

⁴⁷ <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf> [01.02.2022].

⁴⁸ <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/2017_koncepcie_pm_do_roku_20251.pdf> [01.02.2022].

⁴⁹ <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/10/bojproti-korupci_eticky_kodex_scan.pdf> [01.02.2011].

⁵⁰ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 307 bod 11. Dostupné z <www.aspi.cz>.

Mediaci lze v zásadě provést ve všech trestních řízeních a v jakékoli fázi trestního řízení, případně i po jeho skončení a během výkonu trestu. Uzavření dohody o náhradě škody, resp. její náhrada pachatelem, k níž může dojít i prostřednictvím mediace, může předcházet využití různých institutů, např. může být polehčující okolností nebo může dojít k zániku trestnosti prostřednictvím účinné lítosti. Nicméně nejčastější využití nachází mediace v přípravném řízení nebo řízení před soudem jako předpoklad pro tzv. **odklon od trestního řízení** (*diversion*) jako procesní alternativu řešení trestní věci k standardnímu trestnímu řízení.

Smyslem odklonů je přiměřená reakce na spáchaný trestný čin a odstranění nastalého konfliktního stavu, tedy vypořádání vzájemných vztahů mezi obviněným, poškozeným a osobami z jejich blízkého sociálního okolí. Sankčně i pozitivně motivačně působí na obviněného a dosahují satisfakce poškozeného. Zároveň vytváří podmínky pro urychlení, zjednodušení a zhospodárnění trestního řízení, omezují formálně institucionální zásahy do života obviněného a ve společenském zájmu přispívají k prevenci kriminality.⁵¹

Odklony, ve kterých je možné využít mediaci jako formu zapojení stran do řešení a které nejsou spojeny s uložením trestu, byť určitou formu postihu v sobě také obsahují, jsou řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání, narovnání a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání. Také, nicméně s uložením trestu, může mediace předcházet rozhodnutí o schválení dohody o vině a trestu. V případě mladistvého je možné mediaci využít i v případě odstoupení od trestního stíhání, o kterém je pojednáváno v páté kapitole.

3.2.1. Společný výklad k podmíněnému zastavení trestního stíhání a narovnání

Tyto procesní odklony se uplatní především v případech, kdy je trestný čin projevem konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž vzhledem k povaze i osobě obviněného není ve veřejném zájmu trvat na trestním postihu.⁵² Vůdčí myšlenkou je řešit konflikty spojené s trestnou činností v celém jejich komplexu, tedy nejen v rovině formálně právní, ale i v rovině konkrétních mezilidských vztahů, ve které zohledňují zájmy všech subjektů, které jsou dotčeny daným trestným činem. Předností je rychlost řešení, což je jedním z prvků k dosažení spravedlivého řešení. Tradiční procesní přístupy jsou oproti těmto odklonům značně formální a neposkytují příliš prostoru pro systematické hledání příčin trestné činnosti a řešení konfliktů s ní spojených.⁵³

⁵¹ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 18.

⁵² Tamtéž, s. 35.

⁵³ Tamtéž, s. 20-23.

Sotolář zdůrazňuje, že tyto instituty jsou zároveň prostředkem, který slouží v první řadě k usmíření mezi pachatelem a obětí a k tomu, aby pachatel odčinil škodlivé následky svého trestného činu. V zájmu urovnání těchto vztahů zákon umožňuje ustoupit od trestního postihu obviněného při současném stanovení podmínek směřujících k naplnění zákonného účelu trestního řízení způsobem jednodušším, ale ve své podstatě méně represivním a výrazně výchovnějším. Oba instituty znamenají posílení práv poškozeného, který nemusí čekat na skončení trestního stíhání, popř. spoléhat na složité a zdlouhavé soudní vymáhání náhrady škody.⁵⁴

Tyto myšlenky vycházejí z přístupu restorativní justice. „*Oběti musí být především poskytnuto právo na obnovení její integrity, tedy příležitost zbavit se své nejistoty, strachu a rozhořčení a v neposlední řadě dosáhnout i materiální náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení získaného na její úkor. Pachateli je pak poskytnuta šance, ale zároveň je od něj i žádáno, aby byl zodpovědný za své jednání a aktivně se podílel na vyřešení trestného činu. Je kontaktován s psychickými, fyzickými i materiálními důsledky svého trestného činu a z toho by měla vyplynout změna jeho postojů a chování spíše než při potrestání, při kterém by zůstal pasivní.*“⁵⁵ To přispívá i k trestní prevenci.

V průběhu projednání a rozhodnutí trestních věcí v těchto zvláštních alternativních způsobech řízení může soud nebo v přípravném řízení i státní zástupce rozhodnout bez provedení dokazování v hlavním líčení, nicméně z opatřených důkazů musí vyplývat důvodné podezření o vině obviněného.

V trestních věcech skončených tímto způsobem není vydáno rozhodnutí o vině a trestu. Rozhodnutí neřeší otázku viny jako v standardním hlavním líčení, není tedy pravomocným odsuzujícím rozsudkem, a tudíž nedochází k odsouzení obviněného. Výsledkem je zastavení probíhajícího trestního stíhání obviněného, a to buď podmíněné nebo definitivní. Současně využití odklonu nevylučuje provedení řádného trestního řízení v případě, že se v rámci něj nepodaří dosáhnout vhodného společensky přijatelného řešení.⁵⁶ Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a o narovnání se sice zaznamenávají do evidence Rejstříku trestů, nicméně z nich nelze vyvozovat závěry o spáchání trestného činu jak pro účely případného trestního stíhání (např. z hlediska recidivy), tak ani v jiných případech, kde se vyžaduje bezúhonnost. Proto je konečné rozhodnutí zaznamenáno pouze v opise a nikoli ve výpise z evidence Rejstříku trestů. S tím souvisí

⁵⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 36.

⁵⁵ cit. v ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 3474 – 3500.

⁵⁶ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 34.

i to, že obviněný není povinen nahradit náklady trestního řízení, neb tato povinnost je vázána jen na pravomocné uznání viny.

Na alternativní projednání věci obviněný nemá nárok a záleží jen na rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Obviněný má právo na spravedlivý soudní proces a nárok na projednání své věci pouze ve standardním hlavním líčení. Naopak také není možné tento způsob řešení věci obviněnému vnutit. Soud nebo státní zástupce se při úvaze nad využitím odklonu řídí základními zásadami jako jsou rovnost stran, presumpce nevinu a zásada hospodárnosti řízení. Soud by měl volit ten postup, který vede co nejrychleji k věcně správnému a spravedlivému rozhodnutí. Zcela zásadní význam při této úvaze by měl mít současně zájem poškozeného.⁵⁷

Vzhledem k zásadní roli poškozeného je v úpravě stížnosti, která je opravným prostředkem proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání a narovnání, rozšířen okruh oprávněných osob o poškozeného. Podobně je tomu i u odstoupení od trestního stíhání mladistvého.^{58 59}

Oba instituty nejsou vyloučeny ani v řízení proti právnické osobě. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim neobsahuje ohledně odklonů žádné ustanovení. Ač vzhledem k povaze těchto odklonů charakteru řízení proti právnickým osobám není jejich využití časté.⁶⁰

Pro možnost využití každého z odklonů stanoví zákon výslovně několik podmínek. Ty jsou pro každý z odklonů odlišné a rozhodnutí mají rozdílné účinky. Oba typy odklonů jsou fakultativní, takže záleží na uvážení orgánů činných v trestním řízení, zda budou využity. Kromě těchto zákonných podmínek, které budou uvedeny níže, se vyžaduje náležité objasnění skutkového stavu.

3.2.2. Podmíněné zastavení trestního stíhání

Právní úpravu institutu zavedeného roku 1993 nyní najdeme v § 307 a 308 trestního řádu.⁶¹ Podstatou tohoto institutu je dočasné zastavení probíhajícího trestního stíhání s tím, že vyhoví-li obviněný stanoveným podmínkám po určitou zkušební dobu, bude jeho trestní stíhání zastaveno definitivně. Nevyhoví-li (obviněný se ve zkušební době neosvědčí), pokračuje se v trestním řízení a obviněný může být dle okolností odsouzen nebo zproštěn, a v případě odsouzení mu může být

⁵⁷ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 18-19.

⁵⁸ § 142 odst. 1 TŘ a GRIVNA, Tomáš in ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 1764.

⁵⁹ § 62 odst. 3 ZSVM.

⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 3478-3480.

⁶¹ Zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

uložen jakýkoli zákonem předpokládaný trest.⁶² V řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání tedy není rozhodnuto o vině a není uložen trest.

Důvodem přijetí této úpravy bylo rychlejší vyřízení trestních věcí bez konání hlavního líčení v případech, kdy je vzhledem k okolnostem případu a osobě pachatele velmi pravděpodobné, že by případným odsuzujícím rozsudkem byl uložen podmíněný trest odnětí svobody a obviněný by se ve zkušební době podmíněného odsouzení s největší pravděpodobností osvědčil. Zároveň slouží především k urovnání nastalých konfliktních vztahů mezi pachatelem a poškozeným.⁶³

Využití podmíněného zastavení trestního stíhání není podmíněno návrhem. Soud nebo státní zástupce o něm tedy rozhoduje z vlastního podnětu, ale zároveň jej může navrhnout strana či jiná osoba, např. probační úředník, mediátor, orgán pověřený péčí o mládež. V případě, že tomuto podnětu není vyhověno, není potřeba vydat zamítavé rozhodnutí a jen se pokračuje v probíhajícím trestním stíhání. Nicméně Sotolář z hlediska přesvědčivosti doporučuje, aby se státní zástupce či soud vypořádal s tím, proč uvedenému návrhu nevyhověl, v odůvodnění jiného rozhodnutí, které ve věci učinil.⁶⁴

Podmínky uvedené v § 307 odst. 1 trestního řádu je potřeba splnit kumulativně a jsou následující:

- jde o řízení o trestném činu, který je přečinem, tedy o jakémkoli nedbalostním trestném činu a takovém úmyslném trestném činu, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let;
- obviněný dal souhlas s takovým vyřízením trestného činu;
- obviněný se k činu doznal;
- obviněný nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě;
- vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k jeho vydání;
- vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

⁶² SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 39.

⁶³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 3474-3500.

⁶⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 40.

Tentýž paragraf v odstavci druhém po novele z roku 2012⁶⁵ stanoví další podmínky pro případ, že je to odůvodněno povahou a závažností spáchaného přečinu, okolnostmi jeho spáchaní anebo poměry obviněného. Jsou jimi tyto:

- obviněný se zaváže, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, v souvislosti s níž se dopustil přečinu, nebo
- složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu,⁶⁶ a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu.

Nahradit škodu je třeba všem poškozeným v dané věci bez ohledu na to, zda jsou uvedeny v popisu skutku.⁶⁷ V případě splnění všech ostatních předpokladů je možné podmíněné zastavení trestního stíhání využít i v případě, kdy trestným činem nebyla způsobena škoda ani získáno bezdůvodné obohacení. Tak tomu může být i v případě, kdy žádný z těchto následků nenastal, protože se jednalo o pokus, např. krádeže, a nikoli dokonáný trestný čin. Nebo v případě, kdy mezi znaky skutkové podstaty trestného činu nespádají tyto následky, jako např. u trestného činu porušování domovní svobody. Nicméně i takové činy mohou na případném poškozeném zanechat určité psychické následky, které negativně ovlivňují jeho život. Proto i přes rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je třeba, aby se obviněný v takovém případě necítil beztrestný. Naopak by si měl uvědomovat škodlivost činu, šíři způsobených či možných způsobených důsledků a svou odpovědnost za něj.

I tomuto může přispět mediace, kde je obviněný konfrontovaný s pocity poškozeného. Na základě tohoto zprostředkování konfliktu s mediátorem pak mohou orgány činné v trestním řízení vhodně reagovat přijetím takových opatření, která jsou přizpůsobena podle individuálních okolností případu a osobních poměrů obviněného. Některá z nich je možné spojit i s náhradou škody, kterou může být např. dlužné výživné v případě stíhání obviněného za trestný čin zanedbání povinné výživy.^{68 69}

Dohoda o náhradě škody a dohoda o vydání bezdůvodného obohacení nemá zákonem stanovenou formu ani obsahové náležitosti. Může tedy být uzavřena i v ústní formě, nicméně

⁶⁵ Novela č. 193/2012 Sb.

⁶⁶ Tímto předpisem je v současnosti zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

⁶⁷ Usnesení velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 19.12.2012 sp. zn. 15 Tdo 1198/2012.

⁶⁸ Více k dlužnému výživnému jako škodě nezpůsobené trestným činem v rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 3 To 108/96 nebo ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu uveřejněné pod pořadovým číslem 37/1997.

⁶⁹ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 307 bod 79. Dostupné z <www.aspi.cz>.

nesmí být pochybnosti o tom, zda byla uzavřena a jaký je její obsah. Dle judikatury⁷⁰ musí být tvrzení obviněného o tom, že s poškozeným uzavřel dohodu o náhradě škody ověřeno dalšími důkazy. To má soud „*přímým dotazem na obžalovaného a poškozeného [...] objasnit, jakou formou, kdy a kde a především s jakým obsahem byla tato dohoda uzavřena [...]*“.⁷¹ Dohodu může sepsat advokát či notář nebo s jejím sepsáním může pomoci mediátor či probační úředník. Nicméně vždy musí být podepsána vlastnoručně oběma smluvními stranami bez zastoupení. Podstatný je obsah dohody, nezáleží na jejím názvu. Z obsahu musí být patrné mezi kým je uzavřena, jaké jsou nároky poškozeného, z jakého titulu je řeší a samozřejmě také jakým způsobem jsou vypořádávány.⁷²

Při posuzování vhodnosti užití tohoto odklonu vzhledem k osobě obviněného hrají velkou roli mediátoři, resp. úředníci Probační a mediační služby (PMS), kteří zjišťují rozhodující okolnosti pro toto posouzení. Nicméně role PMS je širší. Služeb PMS lze využít jak před rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání, po něm, i po rozhodnutí o tom, zda se obviněný osvědčil či nikoli.

Stejná úprava se využije i v řízení v trestních věcech mladistvých, nicméně zákon o soudnictví ve věcech mládeže⁷³ (ZSVM) doplňuje obecnou úpravu úpravou specifickou pro mladistvé tak, že součástí rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání mohou být i některá výchovná opatření.⁷⁴

3.2.3. Narovnání

Institut narovnání byl podobně jako institut podmíněného zastavení trestního stíhání zaveden do právního řádu s přijímáním prvků restorativní justice v 90. letech, konkrétně novelou trestního řádu z roku 1995.⁷⁵ V současnosti je tento odklon upraven v ustanoveních § 309 až 314 trestního řádu. Stejně jako podmíněné zastavení trestního stíhání, tak i úprava narovnání spočívá především v zájmu na tom, aby pachatel odčinil všechny škodlivé následky způsobeném trestným činem a tento zájem předchází zájmů na odsouzení a potrestání. Nicméně rozdílem je, že se v případě splnění zákonných podmínek trestní stíhání obviněného zastaví definitivně, nikoli jen podmíněně.

⁷⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 4 To 117/94.

⁷¹ Také ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu po pořadovém číslem 31/1994.

⁷² DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 307 bod 67 a 69. Dostupné z <www.aspi.cz>.

⁷³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

⁷⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 3474-3500.

⁷⁵ Novela č. 152/1995 Sb.

Základem přijetí této úpravy je opět rychlejší a hospodárnější reakce na trestný čin, při které jsou lépe chráněna práva poškozených trestného činu tím, že se jim dostane rychleji a podstatně méně konfliktním způsobem patřičného odškodnění.⁷⁶

Rozhodnutí o narovnání není možné bez poškozeného, resp. bez souhlasu poškozeného s narovnáním po jeho plném odškodnění. Proto lze využít pouze u trestných činů, kterými byla způsobena škoda, a to taková, o které by bylo možné rozhodnout v trestním řízení. Proto je nejprve potřeba, aby obviněný kontaktoval poškozeného a jednal s ním o způsobu odčinění újmy. V tuto chvíli zde hraje velkou roli Probační a mediační služba, resp. probační úředník, který toto může navrhnout, a mediátor, který může stranám pomoci najít vhodný způsob vypořádání.

V případě, že se podaří najít shodu mezi obviněným a poškozeným, nastává fáze před soudem, kde soud zkoumá splnění podmínek a rozhodne o tom, zda narovnání schválí či nikoli. To je možné (na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání) nejen ve stádiu po podání obžaloby, ale soudce nebo státní zástupce tak může učinit i v přípravném řízení ve veřejném zasedání.

Stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání není právní nárok na rozhodnutí o narovnání a v případě podání návrhu na takové rozhodnutí není třeba o něm rozhodnout, ani jej odůvodnit, byť odůvodnění v jiném rozhodnutí ve věci je literaturou doporučováno.⁷⁷

Pro rozhodnutí o narovnání je třeba splnit kumulativně podmínky uvedené v § 309 odst. 1 trestního řádu, a jsou následující:

- jedná se o řízení o přečinu;
- je dán souhlas obviněného a všech poškozených;
- obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě;
- obviněný uhradí poškozeného škodu způsobenou přečinem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou přečinem;
- vydá bezdůvodné obohacení získané přečinem nebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání;
- složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státní na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního předpisu,⁷⁸ a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu;

⁷⁶ GŘIVNA, Tomáš. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 563-571.

⁷⁷ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 82-3.

⁷⁸ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

- takový způsob vyřízení věci se považuje za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

V § 310 odst. 1 trestního řádu je doplněno, že před rozhodnutím o schválení narovnání je třeba vyslechnout obviněného a poškozeného, zejména k způsobu a okolnostem uzavření dohody o narovnání, zda dohoda o narovnání mezi nimi byla učiněna dobrovolně a zda souhlasí se schválením narovnání.

3.2.4. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, zavedený novelou trestního řádu z roku 2004,⁷⁹ je dalším institutem, kterému může předcházet mediační setkání mezi podezřelým a poškozeným. Svým pojetím i obsahem se blíží podmíněnému zastavení trestního stíhání, nicméně se jedná se o rozhodnutí ve zkráceném přípravném řízení. Zkrácené přípravné řízení se koná dle § 179a odst. 1 trestního řádu „*o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jestliže*

- a) podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo*
- b) v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 postavit před soud.“*

Zkrácené přípravné řízení zpravidla končí návrhem na potrestání, který má stejné náležitosti jako obžaloba s výjimkou odůvodnění. Namísto podání návrhu na potrestání může státní zástupce rozhodnout o tom, že se podání návrhu na potrestání podmíněně odkládá za podmínek uvedených v § 179g trestního řádu. Ty jsou totožné jako pro podmíněné zastavení trestního stíhání. V rozhodnutí se pak podezřelému uloží povinnost ve zkušební době nahradit škodu či vydat bezdůvodné obohacení podle dohody uzavřené mezi podezřelým a poškozeným, byla-li škoda způsobena. Po uplynutí zkušební doby státní zástupce rozhodne, že se podezřelý osvědčil nebo nařídí policejnímu orgánu, aby zahájil trestní stíhání.

Účelem je tedy v první řadě urovnání nastalých konfliktních vztahů mezi pachatelem a poškozeným v případech skutkově i právně jednodušších bez nadměrné stigmatizace podezřelého méně intenzivní, ale dostatečně efektivní formou státního donucení. Umožňuje tak dočasně ustoupit od trestního stíhání, tedy i postihu podezřelého, a zároveň stanovit podmínky, které

⁷⁹ Novela č. 283/2004 Sb.

směřují k naplnění zákonného účelu trestního řízení jednodušším a přitom výchovnějším způsobem. I proto jej lze využít i v řízení v trestních věcech mladistvých.⁸⁰

3.2.5. Dohoda o vině a trestu

Institut zavedený novelou trestního řádu z roku 2012⁸¹ je dalším odklonem, během něhož může být za určitých okolností provedena mediace mezi pachatelem a poškozeným. Podstatou je sice uzavření dohody mezi státním zástupcem a obviněným za přítomnosti obhájce, která je následně schválena soudem odsuzujícím rozsudkem, nicméně je třeba zohlednit i zájmy případného poškozeného, který má právo se průběhu jednání o dohodě účastnit. Poškozený musí nejpozději při prvním jednání o dohodě o vině a trestu uplatnit svůj nárok, a tedy učinit návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení.

O využití tohoto institutu lze uvažovat dle § 175a trestního řádu v případě, že výsledky vyšetřování (případně prověřování u zkráceného přípravného řízení) dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, že je trestným činem a že jej spáchal obviněný (případně podezřelý). Nezbytné je prohlášení obviněného, že skutek spáchal, přičemž o pravdivosti prohlášení neexistuje pochybnost. Dohodu o vině a trestu lze sjednat v případě že spáchaný trestný čin je přečinem, zločinem i zvláště závažným zločinem. Tento institut nelze využít v řízení proti mladistvému či uprchlému.⁸²

3.2.6. Probační a mediační služba při řízení o těchto odklonech

Jak bylo zmíněno výše, první odklony byly zavedeny do právního řádu již v polovině devadesátých let, nicméně jejich využití a využití mediace bylo velmi omezené vzhledem k tomu, že nebyla ustanovena PMS a chyběli nezávislí a vyškolení mediátoři, ustálené standardy a etická pravidla. K širší aplikaci došlo se zřízením PMS roku 2001 a rozvoj v této oblasti přineslo i přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže.^{83 84}

Probační a mediační služba je organizační složkou státu, která provádí úkony v oblasti probace a mediace. Jejím posláním v oblasti mediace je zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností.

⁸⁰ RŮŽIČKA, Miroslav in: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2376-2388.

⁸¹ Novela č. 193/2012 Sb.

⁸² ŘÍHA, Jiří in: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2257-2291.

⁸³ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

⁸⁴ HULMÁKOVÁ, Jana in *Pocita Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR*. V Praze: C.H. Beck, 2018, s. 69-70.

Cíle a poslání činnosti PMS souvisejí s mediací a skládají se z následujících:

- Integrace pachatele – usiluje o začlenění pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů;
- Participace poškozeného – snaží se jej zapojit do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost;
- Ochrana společnosti – přispívá účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením.⁸⁵

Probační a mediační služba má při vyřizování trestních věcí alternativním způsobem nezastupitelnou roli. Činnost Probační a mediační služby v rámci řízení o výše zmíněných odklonech se uplatní především před samotným rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání. Nejprve je podstatná činnost probačních úředníků na počátku řízení, kdy orgánům činným v trestním řízení navrhnou případy vhodné k vyřízení věci prostřednictvím těchto odklonů. Proto buď iniciativně sami nebo na vyžádání orgánů činných v trestním řízení zpracovávají a předkládají zprávy, posudky či jiné podklady pro rozhodnutí či jinak napomáhají orgánům činným v trestním řízení, obviněnému nebo poškozenému tak, aby mohly být splněny podmínky k vyřízení věci tímto alternativním způsobem.⁸⁶

Nicméně i v případech, kdy nejsou splněny podmínky pro odklon, může být mediace podkladem pro uložení alternativního trestu či opatření.

Následně je jejich role těžko zastupitelná právě ve zprostředkování alternativního řešení konfliktu spojeného s trestným činem směřujícím k urovnání narušených právních a společenských vztahů.

3.3. Úředník Probační a mediační služby v roli mediátora

Samotný proces mediace v trestních věcech není upraven žádným právním předpisem. Totéž platí o působení mediátorů v nich. Mediací v trestní justici jako jeden z nástrojů řešení trestného činu a jeho následků mezi pachatelem a obětí zprostředkovávají kvalifikovaní mediátoři z Probační a mediační služby, resp. úředníci PMS, kteří jsou schopni zvládnout mediační proces na náležité úrovni.^{87 88}

⁸⁵ Probační a mediační služba. *O nás*. Dostupné z <<https://www.pmscr.cz/o-nas/>> [15.01.2022].

⁸⁶ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 105-6.

⁸⁷ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 309 bod 9. Dostupné z <www.aspi.cz>.

⁸⁸ Srov. § 2 zákona o PMS, DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 307 bod 11. Dostupné z <www.aspi.cz>.

Úředník PMS musí být dle § 6 odst. 2 zákona o PMS bezúhonný a svéprávný, s vysokoškolským magisterským vzděláním ve společenskovední oblasti. Dále musí složit odbornou zkoušku, kterou mu středisko PMS umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS. Odborná zkouška úředníka ověřuje teoretické i praktické znalosti z oblasti práva, společenských disciplín, sociální práce a komunikačních dovedností.⁸⁹ Na to navazuje další celoživotní vzdělávání.

Dle § 27b TŘ úředník PMS „[...] provádí v trestním řízení úkony probace a mediace, zjišťuje informace o osobě podezřelého nebo obviněného a jeho rodinných a sociálních poměrech a vytváří podmínky pro rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání, podmíněném zastavení trestního stíhání nebo pro schválení narovnání, a to na základě pověření vydaného orgánem činným v trestním řízení Probační a mediační službě nebo, stanoví-li tak tento nebo jiný zákon, i bez takového pověření.“

Práva a povinnosti probačních úředníků jsou upraveny v § 6 odst. 4 zákona o PMS. V průběhu mediace má probační úředník především povinnost postupovat ve své práci odpovědně, respektovat a chránit lidská práva a svobody, důstojnost člověka a vyvarovat se jednání, které by vzbuzovalo pochybnosti o jeho objektivitě a nestrannosti.⁹⁰

Probační úředník jako mediátor postupuje v souladu s pokyny vedoucího střediska a s pokyny předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce. Úředníci PMS mají při výkonu mediace jako samostatné a nezávislé služby potřebná oprávnění, jako např. mohou nahlížet do trestních spisů, navštěvovat osoby ve vazbě apod.⁹¹

Vzhledem k odlišnému charakteru činnosti probace a mediace nesmí úředník PMS provádět v jedné věci úkony obou činností. Tudíž mediátor v jedné věci nesmí být současně v tomtéž případě probátorem. Důvodem je především princip nestrannosti v mediaci, kdežto probace je činnost již zaměřená na jednu ze stran v trestním řízení. S tímto ohledem tak mohou být u jednotlivých středisek vytvořena specializovaná probační a mediační oddělení.⁹² Středisko lze členit i na oddělení specializovaná např. na mladistvé. To proto, aby jim mohly být poskytnuty specializované služby úředníků se specifickými znalostmi a dovednostmi. K tomuto vzdělávání slouží akreditované probační programy.⁹³

⁸⁹ Čl. 7 odst. 3 Statutu PMS ČR. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/07/02_STATUT_PMSCR_aktual_2008.pdf> [01.02.2020].

⁹⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 351-358.

⁹¹ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Dostupné z <<http://www.beck-online.cz>> [01.02.2020].

⁹² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 4553.

⁹³ Tamtéž, s. 4524.

Úředník PMS má jako mediátor odlišné postavení v dané věci než jako probátor. To musí mít vždy na paměti, protože jako mediátor musí být vždy nestranný, na rozdíl od probátora, který například sleduje a kontroluje chování obviněného v rámci dohledu či zkušební doby, kdy dohlíží na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy poškozenému nebo na vydání bezdůvodného obohacení ze strany obviněného.⁹⁴

Mediátor je nucen postupovat nestranně a měl by být schopen odolat pokusům manipulace ze strany účastníka. Zdržuje se sdělení svého názoru na věc, právně nehodnotí a nenavrhuje řešení, naopak podporuje účastníky v kreativité hledání řešení. Klíčová je důvěra, která souvisí i se schopností empatie a vlídné komunikace přizpůsobené vyjadřování účastníků.

Podle komentářové literatury k odklonům v trestním řízení je třeba, aby mediátor byl schopný trestní věc z hlediska odklonů předběžně vyhodnocovat, na základě čehož pak může usměrňovat mediační jednání vhodným způsobem a průběžně může informovat strany o těchto procesních alternativách řešení případu, a to včetně specifických předpokladů k jejich rozhodnutí.⁹⁵

V případě, že se mediace odehrává před rozhodnutím o vině a trestu, musí pracovník PMS respektovat princip presumpce nevinny, a proto i jednat nestranně se všemi stranami. Dobrovolný souhlas s konáním mediace je pro pachatele i oběť spojen s mnoha obavami, proto základním stavebním kamenem veškerých mediačních činností je důvěra, kterou si pracovník PMS postupně získává od oběti i pachatele. Jedná se o důvěru jak v jeho schopnosti, tak i v jeho nestrannost a podporu.

Mediátor jedná neutrálně, ale neutralita se nevztahuje ke spáchání činu, jeho následkům a z nich plynoucí odpovědnosti pachatele vůči oběti.⁹⁶ Měl by mluvit jazykem, který je pro klienta srozumitelný a vyvarovat se tak odborných termínů, které by mohly způsobit nejistotu a nejasnosti, případně takové termíny vysvětlit. To je obzvlášť důležitá dovednost u mladistvých pachatelů.

⁹⁴ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 4524-4535.

⁹⁵ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, § 309, bod 38. Dostupné z <www.aspi.cz>.

⁹⁶ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 45.

4. PRAXE PŘI PROVÁDĚNÍ MEDIACE V TRESTNÍCH VĚCECH V ČESKÉ REPUBLICCE

Následující kapitola se věnuje průběhu uplatnění mediace a jejího procesu v rámci jejího využití u odklonů. Nicméně mediaci v trestních věcech lze využít nejen v rámci odklonů, ale i v rámci adhezního trestního řízení o náhradě škody v průběhu trestního řízení nebo v průběhu výkonu trestu či v jakékoli pozdější fázi života pachatele a oběti, kde není dána souvislost s právě probíhajícím trestním řízením. Mediace v těchto případech může mít svá specifika. Následující kapitola se věnuje mediaci v trestním řízení v nejvíce užívaném rámci, kterým je přípravném řízení nebo řízení před soudem.

4.1. Proces mediace a role Probační a mediační služby v něm

Mediaci v trestních věcech a činnosti s ní spojené obstarává Probační a mediační služba. Ta byla i zřízena s tím, že bude aktivní především v přípravném trestním řízení a v řízení před soudem, protože v těchto fázích je klíčové nabízet obviněnému a poškozenému služby, jejichž cílem je urovnání konfliktního stavu, který nastal v souvislosti s trestnou činností. Tím zajišťuje potřebné podmínky pro uplatnění některého z odklonů, jejichž výsledek a zjištěné informace předávají státnímu zástupci či soudci a slouží jako podklady pro rozhodnutí. Zjištěné informace se týkají nejen pachatele, ale i oběti a dopadu trestné činnosti na ní. Ve fázi po rozhodnutí soudu lze mediaci také uskutečnit, a to například za účelem řešení náhrady škody.

Klíčová dovednost PMS je vyhledání vhodných případů. Provádí tak především na základě doznání pachatele a jeho ochoty napravit důsledky činu. Typickým příkladem vhodné mediace je situace, kdy se oběť a pachatel před spáchaným činem již osobně znali a celá událost je vyústěním určitého konfliktu, k němuž mezi nimi došlo. Například konflikty mezi sousedy, v místní komunitě nebo mezi rodinnými příslušníky. Zájmem účastníků těchto mediací je spíše narovnání vzájemných vztahů než náhrada finanční újmy.

Vhodnými případy mohou být také trestné činy spáchané prvopachatelem, a to z důvodu předpokladu, že u nezkušeného pachatele je větší pravděpodobnost projevu snahy po nápravě a odstranění újmy. Častým kritériem bývá věk pachatele, protože na mladistvé pachatele může mít mediace díky konfrontaci s obětí, a tak i následky činu a následné narovnání újmy, hluboký výchovný dopad, čímž posléze i snižuje riziko opakování trestné činnosti.⁹⁷

Mediace jako taková je jen částí mediačních služeb. Znamená „*dobrovolné, osobní a přímé setkání oběti a pachatele trestného činu za účasti mediátora.*“ Nelze-li mediaci uskutečnit, PMS

⁹⁷ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 42.

provádí alespoň jiné odborné činnosti, které také směřují k urovnání konfliktního stavu a odstranění příčin, které vedly ke spáchání. Těmi jsou spolupráce probačního a mediačního úředníka s pachatelem a obětí, případně i se zástupci postižené komunity. Výsledkem je pak zpráva pro státního zástupce či soudce.⁹⁸

Mediační proces sám o sobě není právem upravený, nicméně se na něj určité právní normy vztahují. Například je nezbytné, aby bylo mediační jednání vedeno tak, aby nemařilo trestní řízení, a to především opatřování důkazů. V průběhu mediace neprobíhá a nemůže probíhat dokazování v trestněprávním smyslu. V průběhu mediace často vyjde najevo mnoho okolností, které objasňují spáchání trestného činu, ale nelze je použít jako důkaz ve standardním trestním řízení. Do předmětu mediace nemohou spadat otázky trestního práva hmotného jako jsou především otázky viny a trestu. Naopak výsledky mediace posléze mohou být významné pro úvahu soudu o těchto otázkách a v případě, že dojde k dohodě, může tak být naplněna jedna z podmínek pro uplatnění určité procesní alternativy řešení věci.⁹⁹

Mediační proces můžeme rozdělit do několika fází. Sotolář rozděluje mediaci do čtyř fází podle jim korespondujících cílů. První dva cíle spadají do přípravné fáze mediace, a jsou jimi dosažení dohody na mediaci (tedy že je z obou stran zájem o zprostředkování řešení sporu a jakým způsobem) a opatření všech potřebných informací a porozumění vzniklé situaci. Třetím je formulování možných řešení a dosažení shody na určitém řešení. Čtvrtým pak realizace zvoleného řešení a splnění všech závazků s ním spojených.¹⁰⁰

Vzhledem k principu dobrovolnosti, kterým je i mediace v trestním řízení po celou dobu ovládána, se může kterákoli ze stran kdykoli rozhodnout v mediaci dále nepokračovat.

4.1.1. Fáze před samotnou mediací

PMS může zahájit svou činnost v přípravném řízení až poté, co bylo sděleno konkrétnímu pachateli obvinění nebo v případě zkráceného přípravného řízení po sdělení podezření. O tom se dozví prostřednictvím policejního orgánu či státního zastupitelství, příp. soudu.¹⁰¹ Může ji kontaktovat sám obviněný, ale i poškozený nebo jejich blízcí. V tom případě má probační úředník povinnost o tom informovat příslušný orgán činný v trestním řízení, který může i rozhodnout, že

⁹⁸ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 37-9.

⁹⁹ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 307 bod 11. Dostupné z <www.aspi.cz>.

¹⁰⁰ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 110.

¹⁰¹ Více o součinnosti PMS a státního zastupitelství viz Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3. září 2019, o postupu státních zástupců v trestním řízení. [22.02.2022] <<https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/07/9-2019-UZ.pdf>>

věc se k mediaci nepředává. V tom případě činnost PMS směřuje k jinému způsobu urovnání konfliktu, jako například zpracování zprávy před rozhodnutím jako podkladu pro rozhodnutí o některém z alternativních opatření. PMS zahajuje činnost co nejdříve, ideálně ihned po zahájení trestního stíhání, protože lze očekávat od pachatele větší míru motivace ke spolupráci. Zároveň oběť má zpravidla zájem na co nejdřívejším získání morální a materiální satisfakce.

Probační úředník v roli mediátora pozve obviněného a poškozeného osobně, písemnou pozvánkou či telefonicky k úvodní konzultaci. Mediátor se nejprve setkává na individuálních setkáních samostatně s pachatelem a s poškozeným. Toto setkání slouží v první řadě k objasnění otázek, které mohou být o činnosti a roli PMS obviněnému a poškozenému nejasné. Zároveň mediátor mapuje potřeby a zájmy jednotlivých stran v souvislosti s trestným činem, jeho příčinami a především následky. Nezbytný je respekt a porozumění pracovníka k potřebám stran pro navázání vztahu a získání důvěry.

V průběhu **konzultace s obviněným** obviněný mediátorovi popisuje událost ze svého pohledu jako příběh a mediátor během vyprávění pokládá otázky. Cílem je příběhu porozumět a nikoli prošetřit, nejedná se o opakování výslechu na policii a konzultace by jej ani neměla připomínat. Otázky mohou být ohledně potřeb, zájmů a pozadí události například následující:

- *Co vám dělá největší starosti?*
- *Co všechno se ve vašem životě změnilo od doby, kdy k trestnému činu došlo?*
- *Jak se na věc dívají vaši blízcí?*

A také je důležité téma odpovědnosti, otázkami spojenými na toto téma motivuje mediátor obviněného k uvažování nad nápravou následků trestného činu, jsou to například následující otázky:

- *V jaké situaci si myslíte, že se nyní nachází poškozený?*
- *Uvažoval jste někdy o způsobu, jak následky činu napravit?*
- *Jak by bylo možné odstranit újmu, která byla oběti způsobena?*
- *Myslíte, že existují kromě poškozeného další lidé, kterým bylo ublíženo?*¹⁰²

Posléze se obviněný s podporou mediátora zamýšlí nad možnostmi nápravy a odstranění újmy. Probírají také, zda a jak může PMS pomoci realizovat návrhy k nápravě, kde jednou z možností je právě zprostředkování společného setkání, tedy mediace. K této možnosti poskytnuté mediátorem nemusí vůbec dojít, protože může být nabídnuta až ve chvíli, kdy obviněný

¹⁰² ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 41-43.

projeví lítost nad spáchaným trestným činem a zároveň ochotu odstranit jeho následky. Závěrem mediátor shrne následující postup.

V průběhu první **konzultace s poškozeným** klade mediátor důraz na poskytnutí maxima informací ohledně mediace a na podporu poškozeného k aktivnímu řešení jeho situace a možnosti vyjádření jeho potřeb a zájmů. Po úvodním objasnění otázek ohledně nejasností o průběhu trestního řízení a role PMS popisuje událost a následky poškozený ze svého pohledu a mediátor se pro ucelený přehled ohledně všech následků otázkami:

- *Jak jste prožíval celou událost trestného činu?*
- *Jaké následky měl pro vás trestný čin v běžném životě?*
- *Došlo k poškození i dalších lidí, případně vašich blízkých?*

A pro zjištění potřeb poškozeného se může zeptat např.:

- *Jaké vám vznikly potřeby v souvislosti s trestným činem?*
- *Co by je mohlo uspokojit?*
- *Jaká je vaše představa o náhradě škody?*
- *Jak je pro vás důležitá omluva obviněného?*

Také společně probírají možnost přímého setkání a s tím spojené otázky či obavy poškozeného a co by chtěl pachateli sdělit.

K rozhodnutí, zda obviněný a poškozený chtějí zprostředkované společné setkání, mají oba dostatek času na rozmyšlení a nemusí k tomu dojít na této úvodní konzultaci.

Mezi individuálními konzultacemi a společným setkáním, resp. samotnou mediací probíhá příprava mediátora na toto setkání. Důkladná příprava je zpravidla podstatnou podmínkou pro to, aby mediace byla úspěšná. Může obnášet případné další individuální schůzky s jednotlivými stranami, kde se vyjasňují jejich očekávání. Mediátor před samotnou mediací zvažuje několik okolností. Zda je setkání bezpečné a nehrozí sekundární viktimizace. Tedy zda není ze strany pachatele pouze účelové a zda má oběť dostatek informací a je připravena na setkání. Zda pachatel převzal dostatečně odpovědnost za svůj čin a je připraven se omluvit a nahradit škodu, jejíž výši nerozporuje. Zda jsou obě strany dostatečně informovány o postojích té druhé. Dále zvažuje, zda je vhodná účast i dalších osob na setkání, např. příbuzných, sousedů, obyvatelů města. Tyto osoby případně za souhlasu obou stran kontaktuje a informuje je o tom, jak bude probíhat společné setkání.¹⁰³

¹⁰³ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 43-48.

4.1.2. Mediační jednání

Mediace má zpravidla podobu facilitovaného vyjednávání, při němž komunikaci zúčastněných stran usnadňuje nestranný mediátor. Techniky, které mediátor využívá jsou podobné jako v občanskoprávní mediaci, ale doplněné specifiky. Vzhledem k odbornosti mediátora může mediátor v průběhu poskytovat i právní informace jako poradenství. Určité techniky vycházejí z psychoterapie, nicméně tady jsou použity s jiným cílem. Cílem není, na rozdíl od psychoterapie, zabývat se do hloubky psychologickými problémy, ale zaměřit se na splnitelné potřeby a zájmy osob, které vyvstaly v souvislosti s trestným činem a na základě nich nalézt řešení přijatelné pro obě strany.¹⁰⁴

V průběhu mediace je klíčový jak respekt stran vůči sobě, tak respekt mediátora vůči stranám, a to především respektování sebeurčení stran, tedy, že jsou to strany, které nejlépe znají nejlepší řešení jejich problému.

Úvod společného setkání začíná mediátor tzv. úvodním slovem. V něm přivítá strany, informuje je o průběhu setkání a jeho pravidlech. Z tohoto projevu by pro strany mělo vyzařovat bezpečí a dodat jim odvalu.

Následuje část **vyprávění**, kdy pachatel i oběť dostanou nerušený prostor vyprávět o události trestného činu každý ze svého pohledu. A to nejen o průběhu trestného činu, ale i o tom, co mu přecházelo a o jeho následcích. Během vyprávění jedné strany druhá naslouchá. Cílem vyprávění není zjištění skutečného děje, to je v rukou orgánů činných v trestním řízení, nýbrž mít možnost říct a poslechnout si, jak situaci vnímala každá ze stran subjektivně. V průběhu vyprávění mediátor může pro lepší pochopení klást doplňující otázky.

U doplňujících otázek se při vyprávění oběti zaměřuje na to, jak se oběť cítila během činu nebo ve chvíli, kdy se o trestném činu dozvěděla, jak se jí změnil život od té události, zda ovlivnil i další osoby v jejím okolí a zda má v tuto chvíli nějaké obavy, které s událostí souvisejí. Dále i to, zda jí byla způsobena materiální škoda a či má nějaké otázky, na které by se ráda zeptala pachatele. Na základě tohoto vyprávění má pachatel příležitost uvědomit si důsledky svého jednání.

V pachatelově vyprávění zpravidla zazní, případně se mediátor doptá na okolnosti, které předcházely trestnému činu a jak k činu došlo. Dále jaký měl trestný čin dopad na něho a případně blízké osoby. Zda si uvědomuje následky oběti a či uvažoval o nápravě.

Po úvodních vyprávěních vede mediátor strany k **dialogu** a dává oběma stranám možnost zeptat se na cokoli, co je zajímavé, co jim je nejasné či co doposud nezaznělo. V průběhu dotazů mediátor zaznamenává potřeby a zájmy obou stran. Na základě všech informací mediátor za

¹⁰⁴ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000, s. 110.

pomoci obou stran vypracuje **seznam témat**, o kterých budou hovořit, a následně o jednotlivých tématech diskutují. Často požadovaným tématem ze strany oběti je omluva pachatele, která může být i klíčovou k úspěšnosti mediace a jejího pokračování. V případě předchozího vztahu mezi pachatelem a obětí se doporučuje začínat nejprve tématy, které souvisí s dopadem činu na jejich vztah a až následně probírat náhradu škody.

V případě, že účastníci v jednotlivých tématech najdou shodu, mediátor s nimi na závěr setkání sepisuje **dohodu**. Často je jejím obsahem např. náhrada škody formou splátek, povinnost pachatele uvést majetek poškozeného do původního stavu nebo povinnost pachatele odpracovat určitý počet hodin k obecně prospěšným účelům. Během sepisování dohody dbá mediátor na to, aby závazky, na kterých se účastníci dohodli, byly pro obě strany reálné a splnitelné, ideálně co nejkonkrétnější a bez možnosti dvojího výkladu. Zároveň aby výsledná dohoda nebyla v rozporu se zákonem anebo dobrými mravy. Také zajišťuje, aby měla všechny právní náležitosti a byla uzavřena dobrovolně. Dohoda je zpravidla písemná, nicméně strany se mohou dohodnout, že písemnou formu nevyžadují.

Vzhledem k omezenému a předem stanovenému času na jedno mediační setkání se může stát, že se čas naplní. Poté se může mediátor se stranami dohodnout na pokračování formou individuálních setkání s oběma stranami nebo na dalším společném setkání. Vzhledem k principu dobrovolnosti mohou strany mediaci ukončit a mediace tak nemusí končit dohodou.¹⁰⁵

4.1.3. Fáze po mediaci

Po skončení společného setkání mediátor zpracovává **zprávu o výsledku mediace**, kterou směřuje státnímu zástupci či soudci. V ní mediátor shrne závěry mediačního jednání a přehled kroků realizovaných PMS. V případě, že účastníci dospěli k dohodě, je tato dohoda přílohou zprávy. Součástí zprávy bývá i doporučení pro další postup, resp. pro rozhodnutí ve věci. Vzhledem k tomu, že setkání je důvěrné, neobsahuje zpráva pro orgány činné žádné informace o procesu, chování účastníků apod., nýbrž pouze výstup z mediace. Zpráva poté slouží jako podklad státnímu zástupci a soudci pro zvážení dalšího postupu ve věci.

4.2. Statistiky Probační a mediační služby a kriminologické výzkumy

Následující podkapitola se věnuje praxi mediace v České republice z hlediska dat získaných Probační a mediační službou a kriminologických výzkumů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP).

¹⁰⁵ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 49-51.

4.2.1. Data Probační a mediační služby

Na základě dat PMS ohledně trestné činnosti roku 2020¹⁰⁶ došlo k realizaci mediace nejčastěji v případě nedbalostních trestných činů ublížení na zdraví z nedbalosti, a to ve 28 % případů, a těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti, to ve 20 % případů. Třetí nejčetnější skupinou trestných činů bylo výtržnictví, které bylo v 10 %, stejně jako ublížení na zdraví (úmyslné). V řádu jednotek procent pak následují trestné činy krádeže, poškození cizí věci, neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku, porušování domovní svobody, zanedbání povinné výživy a další.

Z hlediska trestných činů jsou znatelné rozdíly v tom, zda jsou páčány dospělými či mládeží. U dospělých docházelo k mediaci nejčastěji u skupiny trestných činů ublížení na zdraví (celkem u 63,3 %),¹⁰⁷ kdežto u mládeže se jednalo nejčastěji o trestné činy výtržnictví (22,7 %), poškození cizí věci (17,3 %), krádeže (16 %) a ublížení na zdraví (14,7 %).¹⁰⁸

Z dat PMS vyplývá, že nejvíce mediací, a to ročně okolo 1 200 mediací, bylo v letech 2012-2015. V následujících letech dochází k postupnému snižování až o 40 % za dva roky. Byť se po roce 2017 se začal projevovat mírně rostoucí trend počtu mediací, v roce 2020 došlo opět k propadu počtu mediací, protože v tomto roce do výkonu odborných činností negativně zasáhla epidemie nemoci Covid-19 a s ním související přijatá protiepidemická opatření. V roce 2020 proběhlo pouhých 471 mediací.

Proběhlé mediace v rámci soudních krajů vykazují značně rozdílné počty. Nejvíce mediací v letech 2016-2020 proběhlo v krajích Severomoravském (v průměru 156 ročně), Jihomoravském (138) a Východočeském (135). Oproti tomu nejméně jich proběhlo v Praze (20) následované Středočeským krajem (40).

Dle dat PMS je vývoj počtu či podílu mediací závislý na:

- zájmu a postoji oběti či poškozeného;
- vhodnosti případu k mediaci;
- zájmu a postoji pachatele (eliminace účelovosti jednání);
- spolupráci s orgány činnými v trestním řízení při výběru vhodných případů;
- dostatku času pro realizaci.¹⁰⁹

Z celkového počtu mediací byla uzavřena dohoda minimálně u 90 % případů.

¹⁰⁶ Data z roku 2021 v době psaní práce nebyla dostupná.

¹⁰⁷ Konkrétně ublížení na zdraví z nedbalosti u 31,8 %, těžké ublížení na zdraví z nedbalosti u 22,7 % a ublížení na zdraví u 8,8 %.

¹⁰⁸ Probační a mediační služba. *Agendy Probační a mediační služby v letech 2016-2020*. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/statistiky_agendy_pms_2016-2020.pdf> [28.01.2022].

¹⁰⁹ Prezentace ke stažení na internetové adrese <<https://www.pmscr.cz/programova-centra-rozsiruji-cinnosti-probacni-a-mediacni-sluzby/>> s názvem den_mediace_10_2021, [16.01.2022], s. 3-4.

4.2.2. Způsob ukončení trestního případu

Na základě dat z výzkumu IKSP z roku 2009 lze konstatovat, že nejčastěji využívaným způsobem ukončení trestní věci po proběhlé mediaci je podmíněné zastavení trestního stíhání, a to v 66 % případů. Ukončení odklonem narovnání je oproti tomu využíváno v pouhých 6 %. Dalšími způsoby ukončení případu po proběhlé mediaci bylo podmíněné odsouzení, a to v 10 % případů, obecně prospěšné práce, a to ve 3 % případů a v jednotkách případů byl uložen trest odnětí svobody (0,7 %) a podmíněné odsouzení s dohledem (0,9 %).

Případ byl ukončen opatřením uloženým mladistvému pachateli v 9 % a jiným způsobem ve 4 %.¹¹⁰

4.2.3. Zkušenosti probačních úředníků v roli mediátorů

Názory a zkušenosti úředníků PMS vyplynuly z dotazníkového šetření IKSP uskutečněného v roce 2009, konkrétně z dotazníků vyplněných 73 středisky PMS (z celkem 74 středisek PMS v České republice). V roli mediátora se ocitlo celkem 153 probačních úředníků a dotazník vyplnilo 134 z nich.¹¹¹ Ukázalo se, že jejich zkušenosti byly výrazně odlišné – např. někteří provedli za tři roky pouze jednu mediaci a pouze 15 středisek uvedlo, že mají zkušenosti s mediacemi za účasti dvou mediátorů.

Mediátoři v dotaznících poukazovali na problémy, které při provádění mediaci vnímají. V první řadě upozorňovali na tlak na rychlost ze strany orgánů činných v trestním řízení a jimi stanovené lhůty tak, aby mohly být výsledky mediaci využity při rozhodování ve věci, a celkově na spolupráci s nimi, neboť kladou důraz na jiné postupy než včasné zahájení řešení konfliktu. Dále se jednalo o nedostatek vhodných případů a o dobu, která uběhla od spáchání činu, tedy časovou prodlevu mezi trestným činem a mediačním setkáním. Jako další problém mediátoři uváděli nízké povědomí veřejnosti o mediaci a počáteční nedůvěru účastníků, především obětí. Další problém se týkal nedostatečného vzdělávání mediátorů, ať už začínajících či zkušenějších. Z hlediska problémů v rámci mediačního setkání mediátoři nejvíce poukazovali na zvládnutí emočních projevů účastníků mediaci.¹¹²

¹¹⁰ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediaci v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 16-19.

¹¹¹ Pro zajímavost z dostupných údajů bylo celkem 356 probačních úředníků v roce 2019, viz <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/2019_Zprava_o_cinnosti_a_hospodareni_PMS.pdf> s. 16, [18.02.2022].

¹¹² ROZUM, Jan. *Uplatnění mediaci v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 162-171 a 189-192.

4.2.4. Zkušenosti účastníků mediačního procesu

IKSP v roce 2009 také zkoumal zkušenosti pachatelů a obětí z mediace v trestních věcech prováděné PMS. Z dotazníků od 50 obětí (většina ve věku nad 30 let) a 39 pachatelů úmyslných trestných činů (téměř polovina ve věku do 20 let) vyplynulo krom jiného následující.

Drtivá většina respondentů uvedla, že se o mediaci v trestních věcech dozvěděli až v souvislosti s jejich případem a jen minimum respondentů samo iniciovalo kontakt s PMS. Zároveň drtivá většina potvrdila, že jim principy mediace byly dostatečně vysvětleny úředníky PMS. Přes polovinu respondentů souhlasilo s mediací navzdory pochybnostem o jejím významu.

Mezi hlavními motivacemi účasti na mediaci byly pro oběť touha slyšet od pachatele omluvu, poznat motivy činu, získat náhradu škody, přispět k nápravě pachatele a vyhnout se dlouhému projednávání věci u soudu. Pro oběti, které utrpěly fyzické zranění, byla významná touha sdělit pachateli, jaké následky na ně měl jeho čin. Pro oběti, které se kvůli skutku dlouho psychicky trápily byla krom toho významná i touha vyjádřit se k jejich případu i k jeho řešení, zároveň především tyto oběti nejvíce pochybovali o pachatelově motivaci napravit následky činu a nejčastěji uváděly jako motivaci i možnost zeptat se pachatele na otázky související s trestným činem. Pouze necelá čtvrtina obětí pociťovala před setkáním s pachatelem strach a většinou se to týkalo obětí násilných skutků. Více než polovina obětí před setkáním pochybovala o upřímné touze pachatele napravit následky svého činu a o tom, zda uzavrou dohodu.

Nejsilnějšími motivy pro pachatele byla možnost dohody o náhradě škody, a tak dosažení mírnějšího postihu a urychlení projednávání jejich případu. Přes polovinu pachatelů se chtělo poškozenému osobně omluvit a tito také zpravidla chtěli vysvětlit okolnosti, které je ke spáchání činu vedly. Především tito také často zmiňovali obavy ze setkání. Obavy cítili především mladší pachatelé.

Průběh mediace zpravidla netrval déle než hodinu a půl a více než polovina respondentů hodnotila atmosféru na setkání jako vstřícnou, což většinou korelovalo s pozitivním hodnocením pachatele. Zajímavé bylo zjištění, že oběti o dopadech trestného činu na jejich život hovořily spíše s mladšími pachateli. Konkrétně se pachatelům do 20 let svěřilo 78 % obětí, kdežto pachatelům starších 40 let pouhých 15 %. To může souviset s motivací obětí napravit pachatele, kdy tuto možnost vidí spíše u mladších. Výzkum ukázal, že pro průběh i výsledek mediace byla klíčovým prvkem upřímná omluva pachatele. Většina obětí získala v průběhu mediace dojem, že pachatel skutku upřímně lituje a má skutečný zájem napravit následky činu. Současně více než polovina věřila v motivaci pachatele vyhnout se tak přísnému trestu. Z výsledků výzkumu také vyplývá, že to, jaké získá oběť z pachatele a jeho chování dojmy, je ovlivněno již tím, s jakými pocity, postoji či zkušenosti oběť do mediace vstupuje.

Pachatelé zpravidla předpokládali jako hlavní motivaci účasti obětí na mediaci získat finanční odškodnění. Překvapivé je, že celých 40 % pachatelů mělo pocit arogance ze strany obětí. Oproti tomu mělo z obětí takový pocit obětí z pachatelů měla jen necelá pětina.

Drtivá většina respondentů hodnotila pozitivně práci mediátora, díky němuž se cítili bezpečně a který jim poskytl dostatečný prostor pro to, aby vyjádřili své potřeby, názory a postoje. Nicméně na téměř pětinu poškozených a takřka třetinu pachatelů působil dojmem, že chce stranám vnutit vlastní představu o řešení případu. To nicméně neovlivnilo celkové pozitivní hodnocení.

Úspěšnost dohod je ve vzorku výzkumu více než 90 %. Zpravidla se jednalo o finanční odškodnění, v několika případech spojené s odstraněním následků a jen minimálně byla v dohodě pouhá omluva pachatele nebo slib, že takové činy již nebude opakovat. I přes souhlas obou stran desetina obětí a třetina pachatelů pociťovala, že ustanovení dohody jsou vůči nim nespravedlivá. V několika případech strany pociťovaly, že ustanovení nejsou spravedlivá vůči druhé straně. To bylo nejmarkantnější v případě, že se jednalo o oběť s fyzickým zraněním, kde téměř polovina takových obětí pociťovala dohodu za nespravedlivou vůči pachateli. Tři čtvrtiny pachatelů násilných trestných činů považovalo dohodu za nespravedlivou vůči své osobě. Oproti pachatelům majetkových deliktů, kde se snadněji určí výše odškodnění, se jednalo o desetinu takových pachatelů.

Souvislost se projevila mezi významem důležitosti omluvy a spravedlivou dohodou. Pro většinu obětí, pro které byla omluva důležitá, byla i následná dohoda spravedlivá. U pachatelů naopak pocit toho, že se oběť účastní mediace pouze z důvodu financí nebo že se chová arogantně a nepřijímá omluvu koreloval s pocitem nespravedlnosti dohody. Dalším zjištěním výzkumu byl pocit spravedlivější dohody ze strany pachatele v případě, že oběť mluvila o tom, jak se jí trestný čin dotkl. Většina pachatelů sjednanou dohodu splnila, občasné obtíže byly s dodržováním termínů splátek a jen dva pachatelé z dohody nesplnili nic.

Celkové dojmy byly z 90 % pozitivní. O něco nižší celkový dojem měly oběti s utrpěným fyzickým zraněním a ty, kterým se pachatel neomluvil, působil arogantně a mediace se účastnil pouze formálně. Opět může být důvod v počátečním nastavení obětí. Ty, které pochybovaly o smysluplnosti mediace či pociťovali strach před setkáním byly často méně spokojeny. Více spokojené byly ty, které již před mediací měly na pachatele mnoho otázek. Spokojenost úzce souvisela se vstřícnou atmosférou. Přes 90 % respondentů by znovu souhlasilo s mediací a podobné procento by ji doporučilo lidem v podobné situaci jako oni. Zcela výjimečně respondenti své účasti litovali.

Zhruba 80 % obětí se po mediaci cítilo lépe než před ní, a to včetně těch, které cítili před mediací velkou zlost. Pro podobné procento bylo významné o činu s pachatelem otevřeně mluvit,

že mu mohly sdělit následky činu a podílet se na řešení. Dvě třetiny věřily v pozitivní efekt na pachatele a třetina obětí na něho změnila názor k lepšímu.

Více než polovina pachatelů si až po mediaci plně uvědomila, co způsobila. Pachatelé (přes 80 % z nich) oceňovali možnost vyjádřit se k řešení, možnost omluvit se a mírnější potrestání. Podobné procento pachatelů potvrdilo, že setkání s poškozeným je ovlivnilo natolik, že se již vyhýbají dalším konfliktům se zákonem, nicméně recidivisté toto potvrdili méně (v 60 %). V případě pachatelů nebyly natolik rozhodující jejich postoje a pocity před mediací pro její celkové ohodnocení.

Výsledky tohoto výzkumu jsou podobné jako výsledky zahraničních průzkumů.¹¹³ Je zjevné, že účastníci se účastní mediace i z mnoha jiných důvodů než jen z důvodu náhrady škody. Důležitost je kladena na počáteční nastavení účastníků, zda v mediaci vidí smysl. Průběh zpravidla narušoval pouze nevhodný přístup stran.^{114 115}

Ohledně rozhodnutí soudů ve věci po dosažení mediační dohody u dospělých pachatelů bylo ve zhruba polovině případů rozhodnuto o podmíněném zastavení trestního stíhání, v pouhých 13 % bylo rozhodnuto o narovnání a ve více než 30 % případů byli pachatelé odsouzeni podmíněným trestem odnětí svobody.¹¹⁶

V této studii byla zjišťována i **míra recidivy** pachatelů. Čtyři roky po uskutečnění mediace mělo nový záznam v Rejstříku trestů čtvrtina pachatelů z výzkumného vzorku. Z nich tři čtvrtiny recidivovaly již v prvních dvou letech po uskutečnění mediace. Z 44 % se jednalo o obecnou recidivu (opakování trestné činnosti jako takové), u 36 % o speciální (opakování trestných činů stejné skutkové podstaty) a u 20 % o druhovou (opakování trestných činů stejného druhu). Z prvopachatelů recidivovalo 23 %, kdežto z pachatelů již se záznamem recidivovala zhruba jedna třetina. Nejvíce recidivovali pachatelé majetkové trestné činnosti.¹¹⁷

4.2.5. Povědomí veřejnosti o mediaci

Z pohledu veřejnosti je restorativní justice obecně přijímaná spíše negativně a postoj veřejnosti se kloní k retributivnímu naladění s tím, že považují současné tresty za příliš nízké a

¹¹³ Více např. ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 14-27;

¹¹⁴ TOMÁŠEK, Jan, ROZUM, Jan. *Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací*. Trestněprávní revue, 2010, č. 10, s. 319-326.

¹¹⁵ Více viz ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.

¹¹⁶ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 130.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 72-80.

přístup orgánů činných za nepřiměřeně shovívavý. Mediace se tak lidem, kteří by především tvrdě trestali jakýkoli prohřešek proti zákonům, musí jevit jako nepřiměřený ústupek pachatelům.

Těžko se zjišťuje postoj veřejnosti k mediaci a dalším alternativním opatřením pomocí výzkumů, neboť často nejsou občané dostatečně informováni o jejím významu, postupech a efektivitě.¹¹⁸

Ve průzkumu **pohledu veřejnosti** z roku 2008 provedeným IKSP na vzorku občanů České republiky byly proto respondentům principy mediace nejprve stručně popsány. Z toho vyplynulo, že více než dvě třetiny by využívání mediace podpořilo a výslovně proti bylo 25 % občanů. 78 % respondentů věřilo, že by mediace ulevila zatíženosti soudů a 70 % bylo přesvědčeno, že by mediace mohla urychlit řešení případu. Celkově vyjádřilo 67 % respondentů přesvědčení, že mediace přináší společnosti prospěch. Tyto pozitivní přístupy měli především mladší respondenti ve věku 20-49 let, respondenti se středním a vyšším vzděláním a obyvatelé menších sídel.

Skeptičtí byli občané ohledně výchovného efektu na pachatele (56 % věřilo, že jej může mít) a jeho účasti spíše z vypočítavosti (62 %). Ještě skeptičtější byli ohledně šance na získání náhrady škody (40 %) či zda se oběť bude cítit lépe (39,5 %).

Z hlediska vhodnosti mediace u jednotlivých typů trestné činnosti platilo, že se stoupající závažností trestných činů slábne přesvědčení o tom, že je mediace vhodná. Tak považovaly více než dvě třetiny respondentů mediaci za vhodnou u trestných činů pomluvy, výtržnosti, drobných majetkových trestných činů, vandalismu či trestných činů v dopravě. Naopak jako nevhodnou jí více než dvě třetiny považovali u závažnějších násilných trestných činů, závažnějších majetkových trestných činů, násilných trestných činů bez závažné újmy a domácího násilí.

Z hlediska vhodnosti u typů pachatelů více než dvě třetiny veřejnosti vnímá jako vhodnou mediaci u pachatelů dosud netrestaných, pachatelů nedbalostních trestných činů a mladistvých. Naopak spíše za nevhodnou ji považovali u recidivistů, pachatelů pod vlivem drog či alkoholu. Nejvíce rozporuplné byly názory v případě mediací, kdy pachatel je starší 50 let. Zde bylo také znatelné vzdělání a věk respondentů, kdy pozitivní odpovědi podali především vysokoškoláci a negativní starší respondenti ve věku 50-59 let.

Z hlediska výhodnosti pro oběť a pachatele 38 % respondentů vnímalo mediaci jako stejně výhodnou pro obě strany, 30 % spíše pro pachatele a 14 % spíše pro oběť. Zbývající část respondentů buď nevěděla nebo nevnímala výhodu pro žádnou stranu.

Na základě modelového případu krádeže, kdy pachatel byl blízký věku mladistvých by v případě respondentů v roli oběti podstoupilo mediaci 53 % z nich a striktně tuto možnost

¹¹⁸ ROZUM, Jan, SCHEINOST, Miroslav, TOMÁŠEK, Jan, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOTULAN, Petr. *Mediace z pohledu občanů České republiky*. Trestněprávní revue, 2009, č. 12, s. 372-376.

vyloučilo 17 %. Celkově lze vnímat relativně vysoký potenciál ochoty účastnit se mediačního setkání.

Na otázku, zda je při řešení trestného činu důležitější náhrada škody pro oběť nebo trest pro pachatele 74 % respondentů hodnotilo tato hlediska jako rovnocenná. 60 % uvedlo, že pro výkonnost soudnictví je důležitý počet stíhaných a odsouzených osob stejně jako počet odškodněných a uspokojených poškozených.

Z výzkumu tedy plyne spíše pozitivní postoj veřejnosti k principům mediace jako možnost uspokojení potřeb oběti a výchovného působení na pachatele v případě uplatnění mediace u vhodných případů a vhodných pachatelů.^{119 120}

¹¹⁹ ROZUM, Jan, SCHEINOST, Miroslav, TOMÁŠEK, Jan, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOTULAN, Petr. *Mediace z pohledu občanů České republiky*. Trestněprávní revue, 2009, č. 12, s. 372-376.

¹²⁰ Více viz ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009.

5. MEDIACE V SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

Mediace nalézá využití i v případech, kdy pachatelem trestného činu je mladistvý. Právě působení na mladistvé prostřednictvím zásad restorativní justice a snaha o mimosoudní řešení protiprávního činu mladistvého při využití mediace může vést k navození pozitivních předpokladů ke snižování kriminality v naší společnosti. Represe má totiž u mladistvých zpravidla opačné důsledky a může vést i k nárůstu trestné činnosti. Přehnaná represe totiž především u mladistvých a dětí do patnácti let vyvolává pocit křivdy a odcizení od společnosti a často vede k neadekvátním reakcím a k páčání dalších provinění. Prostřednictvím mediace a jejich postupů mají znesvářené strany podstatně větší možnost navázat přímý kontakt a mediace je dokáže orientovat na sebe navzájem, a to nikoliv tím, že by jim vnucovala nějaká pravidla, ale tím, že jim pomůže nalézt společný náhled na jejich vzájemný vztah a řešení konfliktního stavu navozeného spáchaným proviněním.

K úspěšnosti mediace ve věcech mládeže napomáhají úředníci PMS, kteří spolupracují s orgány činnými v řízení v trestních věcech mladistvých a se soudy pro mladistvé tak, aby posílili výchovné působení na mladistvé pachatele a vytvořili podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých provinění. Mediace je mezi těmito řešeními ve věcech mládeže optimálním mimosoudním řešením.¹²¹

Práce s mladistvými tvoří specifickou oblast činnosti PMS. Již v rámci přípravného řízení nabízí PMS mladistvým pachatelům, jejich rodinám a poškozeným spolupráci, která spočívá především v mimosoudním řešení nastalé situace, tedy mediaci. Dále nabízí vhodné programy pro mladistvé a jiná výchovná opatření, která je možné se souhlasem mladistvého uložit již v rámci přípravného řízení. Výsledek těchto činností je posléze zohledněn v dalším průběhu trestního řízení.¹²²

5.1. Prameny právní úpravy

Soudnictví ve věcech mládeže je upraveno zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSVM).¹²³ Tento zákon prohlubuje zásadu subsidiarity trestní represe (princip ultima ratio) a upravuje tak další opatření, jejímž cílem není potrestání, nýbrž náprava pachatele, tedy převýchova a prevence dalšího protiprávního jednání. Cílí tak na klidné vyřešení konfliktu

¹²¹ ŠÁMALOVÁ, Milada in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 325.

¹²² NERUDOVA, Marcela in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 416.

¹²³ Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

mezi obětí činu a dítětem do 18 let jako pachatelem. To vyplývá i z toho, že děti do 18 let jsou snáze ovlivnitelní než dospělí. Proto tu hraje PMS výraznější roli.¹²⁴

ZSVM v hlavě II. upravuje trestní odpovědnost mladistvých, kterých se týká trestní řízení, a v hlavě III. upravuje řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, u kterých se postupuje podle občanského soudního řízení. Nicméně pro obě tato řízení platí stejné zásady a stejný cíl, kterým se dle § 1 odst. 2 ZSVM „*sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.*“

Z ustanovení zákona tedy vyplývá, že naplnění cíle je možné či dokonce preferované řešení sporu mimosoudně, a to včetně mediace jako mimosoudního zprostředkování řešení konfliktu mezi pachatelem a obětí provinění nebo činu jinak trestného. Zákon primárně neusiluje o potrestání nebo izolaci, ale naopak o vytvoření podmínek pro uvědomění a odčinění vzniklých následků. V ZSVM je kladen důraz na opatření nesankční povahy, aktivní zapojení pachatele při řešení a individuální přístup k němu. Do mediace opět zapojuje kromě pachatele a oběti i společenství lidí, kterých se čin, byť jen zprostředkovaně dotkl. Důležitá vzhledem k osobě pachatele mladšího 18 let je minimální stigmatizace a sociální akceptace poté, co dojde k nápravě způsobené škody, byť i jen dílčím způsobem.

Mediace se nicméně uplatní zejména v řízení proti mladistvým, kde lze na mladistvého (byť s určitými omezeními) vhodně působit, aby vzniklou újmu sám odčinil. Na rozdíl od řízení proti **dětem mladším patnácti let**, neboť zde je pachatelem činu jinak trestného osoba trestně neodpovědná a zpravidla není sama schopná vzniklou újmu odčinit. V tomto případě se mediace zpravidla využívá v součinnosti s rodiči dítěte, kteří za jeho chování nesou odpovědnost.¹²⁵

Mediace s dětmi mladšími 15 let se v praxi uplatňuje minimálně,¹²⁶ proto se tato kapitola bude dále zabývat především mediací, ve které pachatelem je mladistvý.

Vzhledem k důležitosti **součinnosti** mezi orgány činnými v trestním řízení a PMS najdeme podrobnější úpravu soudnictví je věcech mládeže, resp. spolupráci mezi orgány i v dalších

¹²⁴ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 137.

¹²⁵ ŠÁMALOVÁ, Milada in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 318-319.

¹²⁶ Jen 0,2 % z celkového počtu mediací, na rozdíl od mladistvých, u kterých se jednalo o 21,7 % z celkového počtu provedených mediací v letech 2005-2007, viz ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 14.

předpisech, jako je např. zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, dále jimi jsou pokyny obecné povahy nejvyššího státního zástupce, národní metodické standardy PMS a další.

Primární součinnost Policie ČR a PMS spočívá v tom, že o zahájení trestního stíhání mladistvého je třeba bez zbytečného odkladu informovat PMS.¹²⁷ Tzn. každé usnesení o zahájení trestního stíhání Policie ČR zašle příslušnému středisku PMS. Tím je zajištěn včasný vstup PMS ještě do přípravného řízení, kdy může pracovník PMS působit na mladistvého i jeho rodinu již od samého počátku. Následně Policie ČR může informovat PMS na základě žádosti o aktuálním místě pobytu mladistvého, případně recidivě nebo žádat od Policie ČR asistenci při návštěvě mladistvého v místě jeho bydliště.¹²⁸ Po individuálním zhodnocení případu PMS o svém případném vstupu písemně informuje státního zástupce nebo soudce, kteří buď PMS pověří ke vstupu do případu nebo vyjádří nesouhlas se vstupem, což má za následek nemožnost PMS dále pokračovat v případě a provádět kroky k mediaci.¹²⁹

Nabízí se úzká spolupráce PMS i s dalšími institucemi, především s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), protože kurátoři pro mládež mají u řady mladistvých pachatelů podrobnější informace o jejich rodinném a sociálním prostředí, vzdělání a trávení volného času, výchovných problémech i o případné předchozí trestné činnosti. Díky této spolupráci tak PMS získá komplexnější informace o mladistvém, čímž může individualizovat například vhodné výchovné opatření.¹³⁰

I v případě mediace ve věcech mládeže lze mediaci využít nejen v přípravném řízení, ale kdykoli v průběhu řízení (ať už trestního u mladistvých nebo občanského u dětí do 15 let), a zároveň i po pravomocném rozhodnutí.

5.2. Specifika procesu mediace ve věcech mladistvých

Již v rámci celého řízení proti mladistvým je na rozdíl od dospělých pachatelů více posílena role restorativní justice a častěji se využívá mediace. Mediačními činnostmi je prostoupeno celé přípravné řízení, ve kterém je snaha pracovníků PMS o urovnání konfliktu mezi mladistvým pachatelem a obětí.

¹²⁷ § 60 ZSVM: „O zahájení trestního stíhání mladistvého je třeba bez zbytečného odkladu informovat též jeho zákonného zástupce nebo opatrovníka, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediální službu.“

¹²⁸ Nerudová Marcela in ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, s. 139-140.

¹²⁹ NERUDOVA, Marcela in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 418.

¹³⁰ Tamtéž, s. 419.

Principem včasného a rychlého projednání věci uvedeném v § 3 odst. 6 ZSVM,¹³¹ který je pro řízení ve věcech mladistvých o to více klíčový, se řídí i PMS a dopadá tak i na proces mediace. Proto je nezbytné, aby se o provinění začalo jednat co nejdříve po jeho spáchání, resp. po tom, co se PMS dozví o jeho spáchání, z tohoto důvodu je zde součinnost s Policií ČR, která zasílá PMS usnesení o zahájení trestního stíhání. Čím dříve je mediace využita, tím větší je její šance na úspěch, neboť mladistvý má stále čerstvě v povědomí spáchaný čin a na oběti jsou více znatelné následky činu. To směřuje k tomu, aby byl mladistvý pachatel více motivován k nápravě a oběti se tak dostalo co nejdřívešního účinného a přínosného odškodnění.¹³²

V rámci přípravy na mediaci a samotného mediačního jednání je třeba v souladu s § 3 odst. 4 ZSVM šetřit osobnost mladistvého, tedy přistupovat k němu tak, aby vzhledem k jeho věku a duševní vyspělosti nedošlo k narušení jeho psychické a sociální rovnováhy a aby byl jeho vývoj co nejméně ohrožen.¹³³

Mediační jednání by ze strany mediátora PMS mělo být vedeno, tak, aby si mladistvý uvědomil negativitu svého činu, celou šíří jeho důsledků a svou odpovědnost za něj.¹³⁴

Postup mediačních činností je podobný práci s dospělými v tom, že nejprve proběhne individuální setkání pracovníka PMS s mladistvým obviněným a poté s poškozeným. Během těchto individuálních setkání mediátor se stranami mapuje nastalou situaci a zjišťuje jejich pohled na provinění, jaké prožívali a prožívají emoce, následky činu, jejich potřeby, očekávání a představy o řešení nastalé situace. Po souhlasu obou stran proběhne společné setkání za přítomnosti mediátora, před kterým je opět klíčová příprava všech účastníků, a to tak, aby měli dostatek informací o tom, jak bude setkání probíhat a co mohou od mediátora i od celého procesu mediace očekávat.¹³⁵

Do mediačního procesu nebo spolupráce PMS důkladně zvažuje zapojení i dalších osob, které dítě ovlivňují v jeho běžném životě jako jsou například rodiče, učitelé apod., kteří se podílejí na jeho rozvoji, výchově nebo na něho mají jiný důležitý vliv. PMS vždy spolupracuje s rodiči mladistvého, protože proviněním bývají narušeny vzájemné vztahy dítěte a rodičů. Ti jsou zpravidla zklamaní, rozzlobení a se ztrátou důvěry ve svého potomka.

¹³¹ „Každé dítě mladší patnácti let nebo mladistvý, nestanoví-li zákon jinak, má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě soudem pro mládež.“

¹³² ŠÁMALOVÁ, Milada in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 323.

¹³³ Tamtéž, s. 319.

¹³⁴ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 579-580.

¹³⁵ NERUDOVOVÁ, Marcela in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 418-419.

Toto zapojení dalších osob (rodičů, zákonných zástupců či jiné osoby, která dítě vychovává) do mediace je hlavním specifikem mediace v trestním řízení s mladistvým pachatelem. Mediace totiž mívá formu rodinné konference, což klade i velké nároky na komunikační schopnosti mediátora. Přítomen může být i právní zástupce mladistvého a pracovník OSPOD.

Dalším specifikem a současně rizikem těchto mediací je zpravidla věkový rozdíl mezi účastníky mediace, z čehož může vyplývat řada problémů, jako jsou například odlišné postoje, hodnoty a názory, které vycházejí z odlišných životních zkušeností, výchovy a osobnostního založení, což může způsobit nevyvážené postavení účastníků. Mediátoři se setkávají poměrně často s postoji dospělých účastníků mediace, kteří nevnímají mladistvého jako rovnocenného partnera a v jednání mají tendenci se stavět do role mentorů. To dávají najevo během mediace svým chováním a projevy, jejichž cílem je radit, poučovat, vynášet soudy, určovat si podmínky apod. V tom je zásadní právě příprava na společné jednání formou individuálního setkání, kde mediátor zdůrazňuje rovné postavení obou stran, resp. jejich stejný časový prostor, stejná pravidla a principy platící pro obě strany totožně.

Specifické jsou i případy, kdy je mladistvým jak pachatel, tak poškozený. Mohou to být například spolužáci z jedné třídy nebo školy, kteří se budou pravděpodobně i v budoucnu potkávat. Tím dochází k zásahu do komunity, kterou může být např. právě třídní kolektiv. V tomto případě není tak výrazná nerovnost stran, nicméně je tu větší důraz kladen nejen na řešení proběhlé události, ale současně je třeba ošetřit i rizika do budoucna.

Nastávají i takové případy mediace, kdy na straně poškozeného je rodič mladistvého. I v těchto situacích může být mediace prospěšná, a to především v tom ohledu, že se na setkání probírají nejen otázky náhrady škody, ale i znovuzískání důvěry rodiče k dítěti, způsoby nastolení pocitu sounáležitosti a nastavení pravidel do budoucna. Výsledkem může být opět dohoda, díky níž může dojít k napravení vztahů v rodině.¹³⁶

Následujícím specifikem a zároveň přínosem mediace u mladistvých je její výchovný vliv na mladistvého. Tato osobní zkušenost a proces mediace umožňuje mladistvému prokázat převzetí odpovědnosti za své jednání, a tak mu dává šanci minimalizovat dopady na jeho budoucnost, kdy by například při odsuzujícím rozhodnutí měl zápis v Rejstříku trestů, což by ho limitovalo při hledání zaměstnání. Prostřednictvím společného setkání s poškozeným má možnost porozumět svému jednání, resp. újmě, kterou způsobil a je veden k tomu, aby nastalý stav svým přičiněním urovnal. Úředníci PMS podporují mladistvého, aby co nejvíce kroků, které povedou k nápravě

¹³⁶ NERUDOVA, Marcela in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 419-420.

konfliktního stavu, sám navrhl a učinil. Zodpovědnost se skládá i z uznání mladistvého, co způsobil. To má lepší efekt jak pro mladistvého, poškozeného i společnost. Mediace tak kromě jiného může přispět ke změně chování mladistvého a jeho postojů, a tak snížit riziko další trestné činnosti mladistvého pachatele.

Pro mladistvého i poškozeného může mít výsledná dohoda o urovnání konfliktu význam z hlediska pomyslného uzavření konfliktu, uzdravení a obnovy vztahů, které byly proviněním narušeny, což bývají i vztahy v rámci rodiny mladistvého.

Cílem mediace je opět najít takové řešení, které je pro obě strany akceptovatelné a zároveň realizovatelné z hlediska schopností pachatele a v podobě rozhodnutí ve věci. Výsledkem mediace může být např. určitá forma morální satisfakce, kterou může být omluva za způsobenou újmu. V případě, že je to v silách mladistvého připadá v úvahu finanční odškodnění, opravení poškozené věci nebo provedení určitých prací pro poškozeného.

Závěrem mediace (či jiných činností PMS k směřujících k urovnání konfliktu) je opět zpráva pro soudce či státního zástupce, jejíž součástí je i případná písemná dohoda mezi pachatelem a poškozeným o náhradě škody, postoj obou stran a kroky, které strany podnikly. Ke zprávě pak orgány činné v trestním řízení přihlížejí při rozhodování o opatřeních či odklonech.¹³⁷

Určitým specifíkem je i **role mediátora** a na něj kladené požadavky. Mediátor jako zprostředkovatel konfliktu mezi mladistvým pachatelem a obětí by měl mít speciální zkušenosti s mladistvými, měl by být schopen respektovat zvláštnosti, které mediace s mladistvými vyžaduje, měl by být způsobilý využít metod a postupů, které budou mít pozitivní dopad na výsledek celého řešeného konfliktu. Mediátor by měl být schopen vhodně působit na mladistvého, aby se co nejvíce naplnil účel řízení. Dále by měl dbát na individuální přístup k mladistvému a umět včas a vhodně reagovat na potřeby všech zúčastněných.¹³⁸ Vzhledem k tomuto specifickému přístupu by měl být umožněn v rámci PMS vznik a rozvoj příslušné specializace.

Mediátor by měl dokázat předběžně trestní věc vyhodnotit z hlediska toho, zda přichází v úvahu možnost alternativního řešení trestní věci a kterého, jako např. odstoupení trestního stíhání. Proto musí být schopen skutek správně kvalifikovat. Potom může vhodným způsobem usměrňovat mediační jednání a průběžně upozorňovat strany na možné formy procesního řešení

¹³⁷ NERUDOVÁ, Marcela in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 420.

¹³⁸ ŠÁMALOVÁ, Milada in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 320.

daného případu, včetně specifických předpokladů jednotlivých řešení, pokud s ohledem na konkrétní okolnosti případu a vývoj mediačního procesu potenciálně přichází v úvahu.¹³⁹

5.3. Právní instituty, ve kterých se mediace ve věcech mladistvých využívá

V řízení ve věcech mladistvých je možné využít zvláštní způsoby řízení, ve kterých lze provést mediaci. Tyto zvláštní způsoby řízení je možné dle § 68 ZSVM podobně jako u dospělých „použít, jen jestliže se podezření ze spáchání provinění jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu věci zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění. V případě potřeby lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícímu možnosti spáchání dalších provinění.“

Podobně jako u dospělých pachatelů lze ve věcech mladistvých využít podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání.¹⁴⁰ Pro uplatnění těchto institutů neobsahuje ZSVM, kromě obecných zásad, žádná speciální ustanovení ohledně procesních podmínek či využití mediace, jejíž výsledná dohoda je posléze podkladem pro rozhodnutí soudu.

Nicméně rozdíl mezi těmito instituty při uplatnění u dospělých a mladistvých můžeme shledat v tom, že mladiství zpravidla nemají dostatek finančních prostředků k náhradě škody nebo jiné způsobené újmy, a proto se u nich obtížněji hledá řešení, jak ji nahradit a uzavření dohody o narovnání je tak náročnější.¹⁴¹

5.3.1. Odstoupení od trestního stíhání

V ZSVM je upraven další odklon od standardního trestního řízení, kterým je odstoupení od trestního stíhání. To je možné využít pouze v řízení ve věcech mladistvých a jedná se o situace, kdy naplnění účelu ZSVM již bylo dosaženo jinou cestou. Svou povahou je tento odklon blízký výše zmíněným odklonům, nicméně jsou pro něj stanoveny odlišné podmínky. Ty stanoví § 70 odst. 1 ZSVM. Kumulativně tak vyžaduje splnění následujících předpokladů:

- jedná se o řízení o provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta (ať už spáchaných úmyslně či z nedbalosti);

¹³⁹ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 577-9.

¹⁴⁰ Viz § 307 a § 314 trestního řádu.

¹⁴¹ ŠÁMALOVÁ, Milada in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 323.

- neexistuje veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého s přihlédnutím k povaze a závažnosti provinění a osobě mladistvého;
- potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění a
- další trestní stíhání mladistvého není účelné.

Základním předpokladem je stejně jako u ostatních odklonů důvodné podezření mladistvého ze spáchání určitého provinění a musí být bez důvodných pochybností zjištěno, zda se skutek skutečně stal, zda je v něm důvodně spatřováno určité provinění a zda je jeho pachatelem obviněný mladistvý. V případě, že se v rámci mediačního jednání pachatel dozná ke spáchanému provinění, není možné takové doznání považovat za doznání v procesněprávním smyslu. Proto není možné skutečnosti, které z toho vyplývají, použít v trestním řízení.

Z uvedených podmínek vyplývá, že mladistvý musí být **přípraven nést odpovědnost za spáchaný čin**, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění jeho škodlivých následků. V tomto případě nejde ani tak o slovní projevy mladistvého, ale o hmatatelné aktivity svědčící o tom, že má zájem vypořádat se s příčinami trestné činnosti a s jejími následky. Mladistvý přitom musí mít též snahu napravit sebe sama, ať už výlučně svým vlastním přičiněním nebo s pomocí osob ze svého blízkého sociálního okolí, probačních úředníků, příslušných orgánů sociálně-právní ochrany dětí apod.

V praxi může jít např. o zanechání škodlivých návyků, o přerušování kontaktů s osobami dopouštějícími se trestné činnosti nebo o stabilizaci docházky do školy. Tyto aktivity by současně měly být doprovázeny kroky směřujícími k nápravě škodlivých následků jím spáchaného činu. K té může dojít různými formami, počínaje poskytnutím vhodné satisfakce poškozenému, přes provedení určitých prací pro poškozeného a uvedení věcí do původního stavu až po zaplacení náhrady způsobené škody a vrácení bezdůvodného obohacení. Zákon výslovně vyžaduje „*přípravenost vypořádat se s příčinami činu a přičinit se o odstranění jeho škodlivých následků.*“ Není tedy nezbytné, aby již byl dosažen i její konkrétní výsledek.¹⁴²

ZSVM zároveň v § 70 odst. 3 uvádí demonstrativní případy, kdy je možné využít tento způsob řešení věci. Jsou to případy, kdy mladistvý úspěšně vykonal vhodný probační program nebo mladistvému bylo vysloveno napomenutí s výstrahou. Dalším je případ, kdy „*byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, bylo úplně nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s takovým rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení souhlasil.*“ Zákon

¹⁴² ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 572-579.

blíže nespécifikuje formy náhrady škody, takže rozsah a způsob náhrady škody způsobené proviněním tak, že s ním poškozený souhlasí, může být právě oním předmětem mediace, pro kterou je tu dán široký prostor.

Může se jednat o určitou formu morální satisfakce, jakou může být omluva za způsobení újmy. Náhrada materiální škody je poskytnuta zpravidla v penězích. Je možné i uvedení do původního stavu v případě, že se na tom strany (tedy mladistvý a poškozený) dohodnou a je to možné a účelné. Krom toho se strany mohou ohledně naturální restituce dohodnout i na provedení určitých služeb, jako např. na opravě dveří a zámku, pokud se mladistvý učí na své budoucí povolání zámečníka nebo bezplatné natření fasády poškozeného namalováním tzv. graffiti. Ohledně opravení poškozené věci nebo provedení určitých prací pro poškozeného záleží na konkrétním případě a především na schopnostech mladistvého.

Dohoda o náhradě škody může být užitečná také v případě, kdy je částka pro mladistvého příliš vysoká na jednorázové vyrovnání, ale je schopný a ochotný jí uhradit postupně ve splátkách nebo také v případě, kdy prozatím nejsou známy veškeré podklady pro stanovení výše škody (např. doposud není možné stanovit výši bolestného či ztrátu na výdělku). Tyto situace by totiž neměly bránit uplatnění institutu odstoupení od trestního stíhání. V dohodě je pak uveden závazek mladistvého k náhradě škody v takovém rozsahu, který bude později stanoven posudkem. Zároveň vzhledem k § 70 odst. 3 ZSVM musí být alespoň část vzniklé škody uhrazena. V těchto případech je třeba vzhledem k odstoupení trestního stíhání jako definitivního řešení trestní věci důkladně hodnotit veškeré rozhodné okolnosti ohledně činu i mladistvého, protože případné nesplnění stanovených závazků již nemůže mít žádné trestněprávní následky.

Vzhledem k tomu, že nahradit výši škody či bezdůvodné obohacení nemusí být ve schopnostech mladistvého, lze připustit, aby ji za mladistvého uhradil někdo jiný, například a zpravidla zákonný zástupce. Soud ani státní zástupce nezkoumají původ složených prostředků. Oproti tomu probační program je třeba vykonat osobně mladistvým. Připravenost k odstranění škodlivých následků dle § 68 ZSVM tak dá mladistvý najevo slovně a vůči poškozenému doloží kroky, které učiní a z nichž je patrné, že jsou projevem změny v jeho životních postojích.

V případech, kdy se jednalo o pokus trestného činu či škoda není znakem provinění může dojít k odstoupení od trestního stíhání i bez snahy mladistvého odčinit způsobené následky, nicméně pokud došlo takovým činem k určité nehmotné újmě, mladistvý by se minimálně měl pokusit o její vypořádání a napravení následků.¹⁴³

¹⁴³ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 572-597.

Zákon nespécifikuje blíže formy náhrady škody ani požadované projevy připravenosti přičinit se o jejich odstranění.

Majetková škoda je zde míněna v širším rozsahu, tedy škoda vyjádřitelná v penězích vč. škody na zdraví. Způsob náhrady pak závisí na okolnostech případu a možnostech mladistvého.

Je přípustné, aby místo samotné náhrady škody mladistvý učinil úkony potřebné k její náhradě a pokud mají být splněny předpoklady pro postup dle § 70 odst. 3, aby dosáhl alespoň její částečné úhrady tímto způsobem. S přihlédnutím k okolnostem případu a osobním poměrům tak může postačovat např. nahlášení škody jako pojistné události a dosažení vyplacení alespoň části pojistného plnění.

V každém případě však musí být z jednání samotného mladistvého patrná reálná snaha o jeho vlastní podíl na úhradě alespoň zbylé části způsobené škody v budoucnu nebo jeho připravenost odstranit ostatní škodlivé následky spáchaného činu, neboť tato jeho aktivita je specifickým předpokladem odstoupení od trestního stíhání vyplývajícím z § 68 TR.

K takovému odškodnění je třeba souhlasu poškozeného.¹⁴⁴ Ten může svůj souhlas vyslovit jakýmkoliv způsobem obecně stanoveným pro podání,¹⁴⁵ a poskytnout jej může jeho jménem i jeho zmocněnec.¹⁴⁶

„Mediační jednání předcházející rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání by mělo být vedeno tak, aby si mladistvý uvědomil negativnost svého činu, celou šíři jeho důsledků a svou odpovědnost za něj. Dozná-li se ovšem v rámci mediačního procesu k činu, který mu je kladen za vinu, nebo prohlásí-li svou vinu stíhaným činem, nelze takové doznání nebo prohlášení považovat za doznání v procesněprávním smyslu a skutečnosti z něj vyplývající nelze použít v trestním řízení.“¹⁴⁷

K odstoupení od trestního stíhání může dojít kdykoli v přípravném řízení i v řízení před soudem prvního stupně a je to fakultativní možnost ukončení trestního stíhání, není tedy povinností při splnění podmínek zvolit toto řešení trestní věci. Rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání je definitivním řešením trestní věci a zakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté.¹⁴⁸

¹⁴⁴ § 70 odst. 3 trestního řádu.

¹⁴⁵ § 59 odst. 1 trestního řádu.

¹⁴⁶ § 51 trestního řádu.

¹⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 578-597.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 573-4.

5.3.2. Další instituty, jejichž využití může předcházet mediaci

Ač literatura vidí využití mediace především v uzavření dohody o náhradě škody jako předpokladu k využití procesních odklonů jako právě uvedené podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání mladistvého,¹⁴⁹ můžeme v právních předpisech nalézt i jiné řešení trestní věci, ke kterému může mediaci přispět, resp. jejich využití předcházet.

ZSVM dává možnost zániku trestnosti provinění **účinnou lítostí**, která může být jednou z možných přínosů mediace mezi pachatelem a poškozeným. Účinná lítost je samostatným právním institutem, kterým zaniká trestnost provinění, není tedy zvláštním způsobem řízení.

V § 7 ZSVM je stanoveno, že „*Trestnost činu, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zaniká, jestliže mladistvý po spáchání činu*

- a) dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky,*
- b) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a*
- c) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.“*

Upuštění od uložení trestního opatření upravené v § 11 ZSVM a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření v § 14 ZSVM jsou specifickými případy trestněprávní reakce na provinění mladistvého. Jedná se o hmotněprávní alternativy k potrestání, takže je, na rozdíl od těch procesních, nelze uplatnit v průběhu řízení, nýbrž až v meritorním rozhodnutí po provedení dokazování v návaznosti na výrok o vině.

Pro využití těchto institutů je stanovena horní hranice trestní sazby pět let, mladistvý spáchání činu lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě. Zde se opět nabízí zapojení PMS včetně mediátorů. Výsledek mediace se sice nemusí promítnout do formální dohody o náhradě škody, nicméně tak může vytvořit předpoklad pro uplatnění těchto institutů tím, že objasní právní významné skutečnosti, které naplňují podmínky uplatnění těchto institutů.¹⁵⁰

Výchovná opatření upravená v § 15-20 ZSVM jsou dalšími instituty, kterým může předcházet provedená mediaci. Konkrétně jimi jsou: dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Mohou být uložena

¹⁴⁹ Např. FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

¹⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 100-101.

i v kombinaci s (podmíněným) upuštěním od trestního opatření nebo v kombinaci s uloženým ochranným či trestním opatřením. Lze je také uložit v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Pro jejich uložení již v průběhu řízení je třeba souhlasu osoby, proti níž se řízení vede.

Po mediačním setkání může být případ rozhodnut i **podmíněným odsouzením nebo podmíněným odsouzením s dohledem** dle § 33 ZSVM. Po právní moci rozsudku, kterým byl uložen dohled nad podmíněně odsouzeným, soud předá věc PMS, která dohled nad odsouzeným provádí a to tak, že sleduje chování odsouzeného ve zkušební době, jeho vedení života a pomáhá mu v rámci svých kompetencí s jeho aktuálními životními problémy.¹⁵¹

V případě, že nejsou splněny podmínky pro odklon, může být mediace podkladem pro uložení alternativního **trestního opatření** (např. peněžitého opatření, obecně prospěšných prací, domácího vězení, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce apod.), viz § 24 a násl. ZSVM.¹⁵²

Výsledek mediace v těchto případech nemusí skončit písemnou dohodou o urovnání vzájemných vztahů mezi pachatelem a poškozeným, přesto ale může přispět k vytvoření předpokladů pro upuštění od uložení trestního opatření, a to tím, že umožní objasnit právně významné skutečnosti naplňující podmínky pro uplatnění řešení trestní věci.¹⁵³

5.4. Kriminologické výzkumy

Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) z roku 2009 ukázal, že z analyzovaných případů mladistvých, ve kterých byla provedena mediace v letech 2005-2007, byl nejčastějším řešením trestné činnosti institut podmíněného zastavení trestního stíhání, a to z téměř 60 %. U zbývajících případů mediace sloužila jako podklad pro uložení opatření dle ZSVM, a to pro (podmíněné) upuštění od uložení trestního opatření, oba dohromady z téměř 40 %, podmíněné odsouzení (s dohledem), oba dohromady z 20 %, obecně prospěšné práce z 12 %, odstoupení od trestního stíhání z 11 % a jiná opatření z 19 %.¹⁵⁴

Další výzkum IKSP v souvislosti s mediací a jejími prvky se týkal **rodinných skupinových konferencí**, resp. jejich možnosti využití při řešení trestné činnosti dětí a mládeže. To bylo ověřováno v rámci projektu PMS „Na správnou cestu!“, který byl zrealizovaný v letech

¹⁵¹ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 148.

¹⁵² ŠÁMALOVÁ, Milada in HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejích aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014, s. 324.

¹⁵³ ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 100-101.

¹⁵⁴ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009

2012-2015, nicméně výzkum byl proveden v letech 2018-2019. Za tuto dobu se uskutečnilo 40 konferencí s celkem 50 pachateli. Výzkum byl vyhodnocován na základě dotazníků vyplněných oběťmi i pachateli, a to před samotnou konferencí a po jejím skončení. Kromě nich se zjišťovaly názory a zkušenosti pracovníků PMS, kteří působili jako facilitátoři.

Rodinné skupinové konference představují setkání vycházející z restorativní justice, která je jednou z koncepčních východisek systému soudnictví ve věcech mládeže. Podobně jako u mediace jsou zapojeny do řešení trestného činu jeho přímí účastníci, a to oběť a pachatel, a kromě nich jsou zapojeny i další osoby, kterých se trestný čin přímo či nepřímo týká, jako jsou rodinní příslušníci, další podporovatelé oběti a pachatele nebo významní představitelé příslušné komunity. Důraz kladený na rozšířený okruh lidí je pro povzbuzení a posílení oběti a u pachatele pro zvýšený pocit odpovědnosti za trestný čin a pro větší úsilí k odčinění následků činu. Pro rodiče konference může znamenat lepší pochopení toho, co se stalo a větší závazanost pro urovnání konfliktu. U konferencí je podpořen celostní rodinný přístup, který zdůrazňuje vlastní schopnost rodin porozumět svým problémům a najít pro ně uspokojivá řešení.

Principy tohoto způsobu projednání a řešení trestných činů jsou následující: respekt pro rodinné příslušníky, možnost vyjádření pro všechny účastníky, citlivost ke kulturním i rodinným odlišnostem a důraz na zapojení oběti do rozhodnutí o řešení případu a o nápravě škody. Cílem, podobně jako u mediace, není potrestání pachatele, ale spíše hledání způsobu, jak mu umožnit žít v souladu se zákonem, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností.

Účinnost konferencí byla zjišťována na základě míry uspokojení pachatele a oběti a na základě recidivy pachatelů, která byla zkoumána v období 3 až 4 let od uskutečnění konference.

Z hlediska spokojenosti účastníků bylo výzkumem zjištěno, že naprostá většina byla s průběhem i dosaženým výsledkem konference spokojena. Účastníci hodnotili atmosféru jako vstřícnou a práci facilitátorů jako vysoce profesionální. K dohodě o náhradě škody se podařilo dojít téměř ve všech případech.

Oběti nejvíce oceňovaly následující možnost sdělit pachateli, jaký dopad na ně měl spáchaný skutek a prostor vyjádřit se k možnému řešení celého případu. Většina věřila, že konference měla na pachatele výchovný efekt a po jejím skončení se cítily lépe než před ní. Zároveň by konferenci doporučily lidem, kteří se stanou obětí podobného skutku. Jejich motivací bylo spíše než získání náhrady škody přání slyšet od pachatele omluvu, přispět k pachatelově nápravě a vyhnout se zdlouhavému projednávání případu u soudu.

Motivacemi pachatelů byla především touha se osobně poškozenému omluvit a dohodnout se na náhradě škody. Současně téměř 80 % pachatelů přiznalo, že jejich motivací byla i šance zajistit si tímto způsobem mírnější potrestání.

Podle facilitátorů probíhala většina konferencí bez větších problémů. Zdůrazňovali jejich náročnost, a to především v přípravné fázi s ohledem na vhodnou motivaci účastníků a na jejich seznámení se základními principy konferencí. Doporučují specializaci pracovníků PMS pro tuto činnost a zajištění adekvátních podmínek pro hladký průběh konference.^{155 156}

Z hlediska recidivy pachatelů zkoumané na základě údajů o případném dalším odsouzení do roku 2019 mělo nový záznam v Rejstříku trestů téměř 30 % pachatelů a nejčastěji se jednalo o trestné činy z oblasti majetkové kriminality. Ač v tomto výzkumu nebyla sestavena kontrolní skupina, míru recidivy lze porovnat s výsledky podobných výzkumů, kde byla zaznamenána recidiva u zhruba poloviny pachatelů.¹⁵⁷

K recidivě pachatelů výzkum IKSP z roku 2016 uvádí významnou spojitost mezi věkem prvního odsouzení a recidivou. Čím dříve se totiž odsouzený dopustil prvního trestného činu, tím vyšší byla pravděpodobnost, že bude trestnou činností v následujících dvou letech opakovat. Tento výzkum také prokázal, že nejvíce recidivují pachatelé majetkové kriminality (až z 60 %), naopak nejméně recidivují pachatelé trestných činů proti životu a zdraví (až z 32 %). Také záleží na druhu recidivy – pachatelé krádeže recidivují ve stejné skutkové podstatě v 61 % případů, kdežto pachatelé odsouzení za ublížení na zdraví se dopustí stejného skutku pouze v 10 % případů.¹⁵⁸

V dotazníkovém šetření IKSP prováděném v roce 2009 uvedlo **zkušenost s rodinnými skupinovými konferencemi** pouze 10 pracovníků z 9 různých středisek PMS a 7 z těchto pracovníků bylo specialisty na mládež. Tito měli opět různé zkušenosti – od maximálně 5 facilitovaných setkání za svou praxi po maximálně 20 facilitovaných setkání za svou praxi.¹⁵⁹

Statistiky agendy PMS za období 2016-2020 zmiňují tzv. **restorativní skupinové konference**. Těch se kromě pachatele a obětí účastní i další osoby. Data PMS zahrnují všechny

¹⁵⁵ Institut pro kriminologii a sociální prevenci. *Rodinné skupinové konference: přehled výsledků výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci*. Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/iksp2019ix_rsk.pdf> [20.01.2022].

¹⁵⁶ Více viz TOMÁŠEK, Jan. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019.

¹⁵⁷ TOMÁŠEK, Jan. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 93.

¹⁵⁸ ROZUM, Jan, Jan TOMÁŠEK, Jiří VLACH a Lucie HÁKOVÁ. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 76-77.

¹⁵⁹ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, s. 163.

věkové kategorie, nicméně uvádí, že nejčastěji se konference realizují právě v případech mládeže. Tyto se realizují v rámci celé České republiky pouze v řádu jednotek konferencí ročně.¹⁶⁰

V rámci výzkumu IKSP z roku 2019 na téma **Mladiství v procesu poruchové socializace**, jehož výsledky se v zásadě shodují s poznatky světové kriminologie, bylo zjištěno na základně dotázaných expertů z řad soudců, státních zástupců, pracovníků OSPOD a PMS ohledně recidivního chování mladistvých následující. „[...] *možnost zabránění recidivě mladistvého je prvořadě závislá na tom, do jaké míry se podaří změnit vnitřní postoj mladistvého k jeho dosavadnímu asociálnímu životu. Prostředkem k dosažení tohoto cíle je, mimo jiné, důsledná kontrola uložených soudních opatření a sledování snahy mladistvého nahradit způsobenou škodu. [...] Důležitým protektivním faktorem se pak jeví pevná vazba mladistvého na nedelikventní autoritu, jakož i přátelské vazby se společensky akceptovatelnými vrstevníky.*“^{161 162}

¹⁶⁰ Konkrétně za rok 2016 se neuskutečnila žádná konference, v roce 2017 proběhlo 14 konferencí, v roce 2018 jich proběhlo 13, v roce 2019 jen 10 a v roce 2020 dokonce pouhých 7.

¹⁶¹ Institut pro kriminologii a sociální prevenci. *Mladiství v procesu poruchové socializace*. Dostupné z <http://www.ok.cz/iksp/docs/mladistvi_sablona.pdf> [20.01.2022].

¹⁶² Více viz VEČERKA, Kazimír, Jana HULMÁKOVÁ a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Mladiství v procesu poruchové socializace*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019.

6. SHRNU TÍ A NÁVRHY DE LEGE FERENDA

Mediace v trestních věcech prováděná PMS a mediace v netrestních věcech dle zákona o mediaci má společné základy. Stojí na stejných principech a podobném průběhu, nástroje mediátora a forma mediace jsou také obdobné. Trestní mediace se odlišuje především odlišnou právní úpravou, nároky na mediátora a striktním odlišením stran.

Z nastíněné historie vyplývá, že mediace v trestních věcech v různých dobách i kulturách nacházela svůj účel, a proto její přínosy využívají rozličné kultury v určité podobě dodnes. Ústředními myšlenkami mediace jako jednoho z programů restorativní justice je zapojení obětí do řešení trestného činu, náhrada škody a převzetí odpovědnosti pachatelem, tedy příležitosti pachatele čelit tváří v tvář tomu, co způsobil.

Mediace poskytuje prostor k tomu, aby si účastníci sedli ke kulatému stolu a neformálně diskutovali o tom, co trestnému činu předcházelo a co po něm následovalo. Už jen tento aspekt zapojení účastníků a možnosti položit druhému otázky či sdělit svá trápení dle teorie restorativní justice posiluje pocit spravedlnosti na obou stranách a potažmo tak může mít za následek snížení kriminality.

Na základě českých kriminologických výzkumů se mediace jeví jako úspěšný způsob řešení konfliktu mezi pachatelem a poškozeným. Podíváme-li se na úspěšnost dle procenta uzavřených dohod, je zřejmé, že k nim došlo v drtivé většině případů. Dohodě zpravidla předcházela omluva pachatele, která v obětech následně vytvářela pocit spravedlivé dohody. Proto i pro předcházení sekundární viktimizaci a úspěšnost mediace vnímám jako klíčový vhodný výběr případů pro mediaci, konkrétně projevenou lítost na straně pachatele.

Je důležité zdůraznit, že úspěšnost mediace nelze vždy hodnotit podle procenta uzavřených dohod. Mediace může být pro obě strany prospěšná i v případě, že dohoda o náhradě škody uzavřena nebyla, ale účastníci mohou ocenit to, že byli vyslechnuti druhou stranou, poslechli si druhou stranu a mohli se přičinit při řešení trestného činu.

Z uvedených dat vyplývá, že PMS nachází nejvhodnější případy v případě dospělých pachatelů u trestných činů ublížení na zdraví. U mladistvých jsou to nejčastěji trestné činy proti majetku, neboť i celkové složení trestné činnosti mladistvých je především takové.

Celkový roční počet provedených mediací v celé České republice je v nejméně úspěšných letech existence PMS kolem 1200, ale i s příchodem pandemie Covid-19 počet klesl na necelých

500 mediací za rok. To je z celkového počtu 153 233 registrovaných skutků za rok 2021, resp. 87 744 objasněných skutků¹⁶³ zanedbatelné a z mého pohledu nenaplnuje potenciál mediace.

Překvapující je různý podíl mediací na celkovém počtu trestných činů v jednotlivých krajích. I přes nejvyšší registrovanou kriminalitu v Praze je počet mediací v hlavním městě výrazně nižší než v ostatních krajích.

Statistická data k rozhodnutím učiněným po provedené mediaci ukazují, že drtivá většina případů končí podmíněným zastavením (i u mladistvých), jen minimum případů narovnáním a pouze zanedbatelné množství pak podmíněným odložením podání návrhu na potrestání nebo dohodou o vině a trestu.

Ač jsou v diplomové práci citovány výzkumy zkoumající zkušenosti účastníků i povědomí veřejnosti o mediaci z roku 2009 a 2010, tedy staršího data, pro nás mohou být stále relevantní, neboť od té doby žádné jiné podobné výzkumy v oblasti mediace v České republice nebyly provedeny.

I vzhledem k nízkému počtu mediací jsou poměrně omezené zkušenosti mediátorů a někteří mají za sebou jen jednotky provedených mediací. Překvapující pro mě je minimální počet středisek PMS se zkušeností s prováděním mediace o dvou mediátorech, což je z mého pohledu především pro učení začínajících mediátorů klíčové. Spokojenost účastníků s mediátorem byla ve výzkumu zpravidla hodnocena pozitivně. Mediátor a jeho dovednosti jsou zásadní pro úspěšnost mediace. Hlavní úlohou mediátora je jeho nestrannost, vedení procesu a nenavrhování řešení. Přesto se ukazuje, že část účastníků měla pocit, že jim chce mediátor vnutit svou představu o řešení. Na základě toho by si vzdělávání mediátorů PMS a jejich praxe zasluhovaly dle mého názoru větší pozornost.

Na základě výzkumu ohledně **povědomí veřejnosti** o mediaci a činnosti PMS vnímám jako jednu z největších překážek k většímu počtu mediací a jejich úspěšnosti nízkou znalost veřejnosti ohledně mediace jako takové, a stejně tak o existenci a činnosti PMS. Další překážkou je inklinace veřejnosti spíše k retributivní odplatné justici, a tedy nízké otevřenosti k dialogu jako prvku restorativní justice. Mediace je pak vnímána spíše jako ústupek pachateli. Toto naladění veřejnosti potvrdil i průzkum mezi mediátory. Z toho následně vyplývá neochota poškozených účastnit se mediace a v případě jejich účasti pak nedůvěra v celý proces mediace. Z toho pak dle výzkumu plyne negativní naladění účastníka na začátku mediace spojené se strachem a pochybami o smysluplnosti procesu, což má za následek menší spokojenost s procesem mediace. To může být

¹⁶³ Statistiky Policie ČR. Dostupné z <<https://www.policie.cz/clanek/vyvoj-registrovane-kriminality-v-roce-2021.aspx>> [22.02.2022].

i důvodem, proč skoro polovina pachatelů měla pocit arogance ze strany oběti. Naopak oběti, které do procesu mediace investovaly množstvím otázek na pachatele, byly posléze více spokojeny.

Pozitivní přístup z pohledu veřejnosti byl vnímán spíše u mladších jedinců, osob s vyšším vzděláním a lidí žijících v menších městech. Proto vnímám tyto okolnosti jako důležité při zamyšlení se o případech vhodných k mediaci. O detailním rozboru těchto případů by bylo možné napsat další práci a rozsah této práce překračuje. V zahraničí je mediace využívána pro rozličné druhy trestných činů.

Lepší znalost procesu mediace u veřejnosti by napomohla v podstatných problémech konstatovanými PMS, a to nedostatku zájmu a negativními postoji ze strany oběti či poškozeného. Naopak zájmu a postoji pachatele z mého pohledu nebrání, pokud se mediace chce účastnit především účelově, za předpokladu důkladného posouzení odborníkem, zda mediace nemůže způsobit sekundární viktimizaci oběti. I při pouhé účelovosti jednání tak může díky mediaci blíže vidět následky svého činu, obě strany mohou přispět k řešení případu. Dále mediace pro oběť naskýtá větší šanci uspokojení potřeby náhrady škody a potažmo nalezení řešení pro ni spravedlivějšího.

Výsledky výzkumu ohledně recidivy po provedené mediaci mi nepřijdou dostatečně vypovídající na to, aby z nich bylo možné vyvozovat určité závěry a tuto oblast vnímám spíše jako prostor pro provedení dalších výzkumů s odpovídající kontrolní skupinou pachatelů. I přesto lze z údajů lze odvodit, že po provedené mediaci mělo nový záznam méně prvopachatelů než recidivistů a většinou to byli prvopachatelé, kdo potvrdili, že je setkání ovlivnilo natolik, že se nyní trestné činnosti vyhýbají. Lze ale namítnout, že velká část těchto pachatelů se dopustila trestných činů ublížení na zdraví, u kterých je míra recidivy obecně nižší.

Relevantní závěry lze odvodit z výzkumů, kde pachateli byli **mladiství**. Jako jedno z pozoruhodných zjištění vnímám to, že radikálně více obětí se o dopadech, které na ně trestný čin měl, svěřuje právě mladistvým. Svěření se o tomto následně korelovalo s pocitem spravedlivější dohody na straně pachatelů.

Vzhledem k velmi pozitivním výsledkům výzkumu rodinných skupinových konferencí vnímám jako klíčový důraz na celostní rodinný přístup a stejně tak zapojení dalších osob, které mají na mladistvého vliv. To vede k lepšímu pochopení mezi všemi účastníky mediace.

I z hlediska recidivy jsou dosažené výsledky u mladistvých pozitivní. Výsledky výzkumů ohledně recidivy mi připadají relevantnější, neboť trestné činy, po kterých byla provedena mediace, jsou obdobné se skupinou trestných činů páchaných zpravidla mladistvými. 30% recidiva po provedené mediaci oproti standardní 50% recidivě je potěšující. Navíc i informace, že v čím nižším věku je spáchán první trestný čin, tím je větší šance, že pachatel trestnou činnost bude

opakovat, mě přivádí k o to většímu zamyšlení nad smysluplností mediace právě s ohledem zaměřením se na mladší skupiny pachatelů. Přece jen je pro zamezení recidivy důležité změnit vnitřní postoj mladistvého, v čemž mu právě zkušenost se setkáním se tváří v tvář důsledkům jeho činu a poskytnutí šance převzetí odpovědnosti bez stigmatizace může jít naproti.

Ač jsou rodinné skupinové konference náročné na organizaci i na dovednosti mediátora jak při přípravě, tak i v průběhu samotné mediace, věřím, že vzhledem k výše uvedenému se tato námaha vyplatí. Nicméně pro práci s mladistvými vnímám jako velmi důležitou odbornou specializaci mediátorů. Je politováníhodné, že zkušenosti mediátorů s rodinnými skupinovými konferencemi má jen pár středisek PMS a zkušenosti jednotlivých mediátorů jsou opět značně odlišné. Natož, že je počet rodinných skupinových konferencí ročně v řádu jednotek, přičemž by na základě pozitivních výsledků výzkumu mohlo dojít k větší propagaci těchto setkání.

Při práci s mládeží vnímám jako velmi užitečné zařazovat restorativní prvky do škol. V případě zařazení mediace jako běžného nástroje řešení konfliktu jakékoli intenzity v rámci školy a pravidelného setkávání v komunitním kruhu v rámci třídy či školy se tak žáci učí dialogu, otevřené komunikaci, vzájemnému porozumění a v případě způsobené škody se zaměřují na nápravu, nikoli na trest. Návyk k tomuto způsobu řešení konfliktů již v rámci škol považuji za základ pro následnou ochotu účastnit se restorativních programů v případě spáchaného trestného činu i jako způsob, jak předcházet recidivě, resp. předcházení konfliktů.¹⁶⁴

Současnou právní úpravu hodnotím v určitých ohledech **jako nedostatečnou**. Vzhledem k provedeným výzkumům a statistikám jsem toho názoru, že právní úprava sice v mnohém přispívá k dosahování svého účelu, tedy možnosti provedení mediací, naplnění potřeb účastníků včetně dosažení dohody a pravděpodobně snížení kriminality. Nicméně tak přispívá pouze v malém měřítku pár set mediací v České republice ročně a není tak plně naplněn potenciál institutu mediace.

Problém vidím i ve značně odlišné právní úpravě mediace v trestních a netrestních věcech, resp. chybějící zákonné právní úpravě procesu mediace, požadavků na mediátora a jeho odpovědnosti. V rámci této zákonné úpravy považuji za důležité nastavit jasné požadavky na osobu mediátora, včetně povinného akreditovaného výcviku v mediaci obecně, na to navazující specializační výcvik pro mediaci v trestních věcech a případný další specializační výcvik v

¹⁶⁴ Více viz související články Institutu pro restorativní justici, z.s. Dostupné z <<https://restorativni-justice.cz/mediace-v-ceskych-skolach/>> <<https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-mimo-trestni-rizeni/komunitni-kruhy/>> <<https://restorativni-justice.cz/o-peer-mediaci-se-studentkou-vivianou-toledo/>> [22.02.2022].

mediaci ve věcech mládeže. Po absolvovaném každého z výcviků by následovala zkouška prověřující teoretické znalosti i praktické dovednosti, podobně jako je tomu dnes u civilní mediace.

Z provedeného výzkumu ohledně zkušeností mediátorů vnímám jako nedostatečné rozličné zkušenosti jednotlivých mediátorů a minimum středisek se zkušenostmi mediace za účasti dvou mediátorů. Mediaci vnímám jako odbornou činnost, pro jejíž optimální provedení je důležitá praxe a trénink. Proto mi připadá alespoň u začínajících mediátorů potřebné vést mediace o dvou mediátorech, kde má kariérně mladší mediátor příležitost se učit od kariérně staršího a postupně si tuto profesi osvojit. Kvalitu mediací bezpochyby ovlivňuje i četnost mediací provedených jedním mediátorem. Proto bych v rámci interních předpisů PMS zavedla povinnost vést v tandemu alespoň několik prvních mediací, např. deset.

Jako spornou vnímám otázku, zda by měli mediaci v trestních věcech provádět pouze úředníci PMS. Nevidím důvod, proč by se kompetence provádět mediaci v trestních věcech za pevně stanovených zákonných podmínek nemohla přesunout i na nestátní poskytovatele této služby. Naopak, pokud by mediaci v trestních věcech mohli poskytovat po absolvování specializačního kurzu a zkoušky i již praktikující mediátoři v civilních věcech, věřím, že to kvalitě prováděné mediací, a potažmo její úspěšnosti může prospět. To by mohlo vyřešit problém nedostatečné kapacity probačních a mediačních úředníků, resp. mediátorů a zároveň by tak nestátní sektor mohl pozitivně ovlivnit povědomí veřejnosti o mediaci tím, že by bylo v jeho zájmu mediaci v trestních věcech propagovat.

Jako pozoruhodné vnímám zjištění ohledně využití odklonů a jejich četnosti. Podmíněné zastavení trestního stíhání je využíváno diametrálně častěji než narovnání. Podobně jako u narovnání se mediace minimálně využívá i u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a dohody o vině a trestu.

V případě podmíněného odložení podání návrhu na potrestání vidím pro mediaci obrovskou příležitost, neboť se jedná o situace s jasným pachatelem ochotným nahradit škodu. Ač povinnost k náhradě škody může být stanovena i tak v rozhodnutí a podezřelý s tím souhlasí, věřím, že pokud by se před tímto rozhodnutím sešli s mediátorem u kulatého stolu, mohlo by to všem účastníkům dodat pocit spravedlivějšího rozhodnutí, a tedy i posílit důvěru v trestní justici a zmírnit recidivu. To celkově vnímám užitečné u zkráceného řízení obecně.

Rychlost provedení mediace a jednání o náhradě škody je zpravidla důležitá pro poškozeného, jemuž jde o co nejrychlejší naplnění potřeb. Stejně tak pro všechny účastníky je příhodné trestný čin řešit co nejdříve, neboť jej mají čerstvě v paměti, a čím dříve bude situace vyřešena, tím méně se naruší jejich vzájemné vztahy.

V případě zkráceného přípravného řízení, které je svázáno lhůtami je ale nezbytná rychlost i samotného provedení mediace, aby pak mohlo být rozhodnuto s uvážením výsledné dohody mezi pachatelem a poškozeným. Proto bych zvážila variantu, kdy by měl policejní orgán povinnost informovat o každém takovém případě PMS. A to například s uložením lhůty sedmi dní pro provedení mediace s možným prodloužením v případě, že PMS zjistí zájem o provedení mediace na stranách pachatele i poškozeného.

I v případě odklonu dohody o vině a trestu vidím v praxi mediace nevyužitý potenciál, neboť obligatorní náležitostí dohody je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, což je podstatný krok k převzetí odpovědnosti. Dle trestního řádu může jednání o dohodě o vině a trestu zahájit státní zástupce v případě, že výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek, který je trestným činem, stal a spáchal jej obviněný. Vzhledem k potřebě i při tomto odklonu dbát na zájmy poškozeného mi přijde vhodné ještě před samotným jednáním o odklonu do procesu vždy zapojit PMS. Až na základě výsledku snahy PMS o mediační setkání a způsobu jeho případného zakončení dále jednat o dohodě o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem, v případě předchozí dohody s poškozeným za určitých okolností již bez jeho účasti.

V právní úpravě trestní odpovědnosti mladistvých oceňuji právní úpravu ohledně informování PMS o každém zahájeném trestním stíhání proti mladistvému. Považuji za příhodné, že ZSVM preferuje uvědomění si následků a odčinění způsobené újmy mladistvým před jeho potrestáním. Nicméně i přesto vidím nevyužitý potenciál v mediaci, a především rodinných skupinových konferencí, kterých je jen několik málo ročně. Ač vnímám náročnost příprav mediace i konferencí, zároveň vnímám jejich užitečnost, což dokládá i provedený výzkum.

Problémy nízkého počtu mediací vidí PMS kromě jiného i ve spolupráci s orgány činnými v trestním řízení při výběru vhodných pachatelů pro účast na mediaci a nedostatku času pro realizaci. Pro co nejvčasnější provedení mediace mi přijde klíčová co nejdřívější informovanost PMS o tom, že byl spáchán trestný čin a o podezřelém, resp. obviněném z trestného činu. Proto shledávám přínosnou právní úpravu ZSVM ohledně informování PMS o každém zahájeném trestním stíhání mladistvého pachatele. Myslím, že podobná úprava stojí za zvážení i v případě dospělých pachatelů. Policejní orgán by zaslal každé usnesení o zahájení trestního stíhání pro skutek, kterým byla způsobena škoda, příslušnému středisku PMS, jehož úředníci by následně kontaktovali pachatele i poškozené a na základě rozhovoru sami rozhodli o vhodnosti provedení mediace, kterou by v kladném případě navrhli a následně provedli. PMS by byla po zahájení trestního stíhání vázána lhůtou 14 dnů na kontaktování a provedení mediace. Lhůta by byla možná prodloužit o dalších 14 dnů v případě, že účastníci s mediací souhlasí a jedná se o stanovení termínu mediace nebo je třeba pokračovat v mediaci na dalším setkání. Pokud by se tento přístup,

kdy by se při každé škodě angažovala PMS, stal běžnou záležitostí, změnilo by to i optiku nahlížení na trestný čin a podpořilo tak restorativní justici v českém trestním právu.

V usnesení o zahájení trestního stíhání by v sekci poučení mohlo být přidáno krátké vysvětlení činnosti PMS v oblasti mediace včetně informace o možnosti kontaktování PMS v případě zájmu obviněného nahradit vzniklou škodu.

S nedostatkem času pro realizaci mediace souvisí i kapacita úředníků PMS, resp. mediátorů. To je možné řešit buď navýšením kapacity jednotlivých středisek nebo delegováním kompetencí provádění mediace v trestních věcech na nestátní subjekty. Stejně tak je vhodné zamyslet se nad specializací mediátorů. Vzhledem ke specifikům jednání s mladistvými bych navrhovala, aby existovala specializace pro mediátory ve věcech mládeže, podobně jako je pro mediátory dle zákona o mediace specializace pro rodinnou mediaci.

Ač se tato práce zaměřuje na využití mediace v přípravné fázi trestního řízení, považuje za nezbytné zmínit, že svůj potenciál může najít i v průběhu řízení před soudem a následném vykonávacím řízení či dokonce po jeho skončení.

Pole mediace v trestním řízení vnímám jako běžnou i odbornou veřejností nedoceněné. Celkově si myslím, že zařazování prvků restorativní justice, a tedy i větší zapojování osoby poškozeného do řešení trestné činnosti, do českého trestního práva přináší mnoho výhod a posouvá tak kvalitu právní úpravy kupředu. Nicméně v ní stále vidím příležitosti, jak z těchto prvků vytvořit širší rámec, kterým může být protkaná celá právní úprava. Výše uvedené návrhy jsou spíše návrhy k diskuzi, která může být v této oblasti podnětnější.

ZÁVĚR

Diplomová práce přiblížila využití mediace v trestním řízení jako způsobu řešení následků trestného činu. Popsala průběh mediace obecně, specifika mediace v trestních věcech i specifika mediace v trestních věcech s mladistvým pachatelem. K tomu nastínila související právní úpravu využití mediace v trestním řízení v České republice. Pro lepší přehlednost a zjištění efektivity byly uvedeny výsledky klíčových českých kriminologických výzkumů a statistická data. Práce tak poskytla ucelený přehled o využití mediace v trestním řízení a v poslední části poskytla subjektivní hodnocení stávající praxe a právní úpravy.

Sepisování této diplomové práce a studium zdrojů mi poskytlo prostor se mediací v trestních věcech věnovat podrobněji. Kromě zdrojů použitých jsem načítala i další, které stojí za pozornost. Byť je téma mediace v trestních věcech u veřejnosti málo známé, jedná se o téma co do zahraniční literatury poměrně obsáhlé. Proto jsem se zaměřila na toto téma z pohledu občana České republiky, tedy v souvislostech především českého práva, literatury, výzkumů a statistik. Podrobnější zpracování tématu již je nad rozsah této práce a věřím, že jeho zpracování bude dán v budoucnu prostor, a to ať už mně nebo některému z mých kolegů, protože po podrobném studiu mediace v trestních věcech jsem dospěla k názoru, že tento institut a jeho potenciál není v našem právním řádu plně využit. Věřím, že pokud bychom tento potenciál naplnili, mohlo by to znamenat přínos nejen pro pachatele a oběti, nýbrž i pro justiční systém a celou společnost.

Začleňování prvků restorativní justice do českého trestního práva je stále se rozvíjející oblastí. Vtažení pachatele i poškozeného do neformálního řešení následků trestného činu se za dodržení potřebných pravidel projevuje jako činnost s velkou přidanou hodnotou, pro jejíž naplnění je potřeba věnovat mediaci větší pozornost jak v očích odborníků, tak v očích veřejnosti, rozpoutat širší debatu o jejím užívání a hledat její maximální využití. Pozornost je třeba věnovat i uplatnění mediace v případě mládeže, neboť zvláště u nich jsou dle výzkumů naplněny přínosy mediace. Mediace totiž nejen u nich může přinést zhmotnění známého citátu, že *„nezáleží na tom, odkud přicházíme, ale kam kráčíme.“*

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PMS	Probační a mediační služba
Trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Zákon o mediaci	Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci)
Zákon o PMS	Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použité literatury a článků v odborných časopisech

- BRUCKNEROVÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediální služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Právo (Key Publishing), ISBN 978-80-87071-55-7.
- BRZOBOHATÝ, Robin, Lenka POLÁKOVÁ a Tomáš HORÁČEK. *Rukověť mediátora, aneb, Co je dobré vědět nejen ke zkouškám mediátora*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Právo prakticky, ISBN 978-80-7552-221-4.
- DOLEŽALOVÁ, Martina, HÁJKOVÁ, Šárka, POTOČKOVÁ, Dana, ŠTANDERA, Jan. *Zákon o mediaci. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-458-2.
- DOUBRAVOVÁ, Dagmar et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ - Institut pro probaci a mediaci, 2001, ISBN 80-902998-0-6.
- DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), ISBN 978-80-7552-600-7.
- FENYK, Jaroslav, Tomáš GRIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, ISBN 978-80-7478-750-8.
- GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, ISBN 978-80-7478-614-3.
- GRIVNA, Tomáš. *Oběti trestných činů: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. Beckova edice komentované zákony, ISBN 978-80-7400-793-4.
- HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky, ISBN 978-80-7400-059-1.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada), ISBN 978-80-247-4109-3.
- HOLÁ, Lenka. *Mediace: způsob řešení mezilidských konfliktů*. Praha: Grada, 2003, ISBN 80-247-0467-6.
- HOLÁ, Lenka a Michal MALACKA. *Mediace a reflexe jejich aktuálních trendů*. Praha: Leges, 2014. Teoretik, ISBN 978-80-7502-047-5.
- HOLÁ, Lenka a Miluše HRNČIŘÍKOVÁ. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017. Student (Leges), ISBN 978-80-7502-246-2.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckova edice právní instituty, ISBN 978-80-7400-756-9.

- Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR.* V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice právo, ISBN 978-80-7400-709-5.
- POTOČKOVÁ, Dana. *Nejlepší je domluvit se, aneb, Průvodce mediačním procesem.* Praha: Alfom, 2013, ISBN 978-80-87785-00-3.
- RISKIN, Leonard L., Tom ARNOLD a J. Michael KEATING. *Mediace, aneb, Jak řešit konflikty.* Praha: Pallata, 1997, ISBN 80-901710-6-0.
- ROZUM, Jan, Jan TOMÁŠEK, Jiří VLACH a Lucie HÁKOVÁ. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-164-6.
- ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-090-8.
- ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-097-7.
- ROZUM, Jan, SCHEINOST, Miroslav, TOMÁŠEK, Jan, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOTULAN, Petr. *Mediace z pohledu občanů České republiky.* Trestněprávní revue, 2009, č. 12.
- ROZUM, Jan. *Zprávy PMS pro účely rozhodnutí v trestním řízení: kvalita, význam, efektivita.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2020. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-188-2.
- SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi.* Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi, ISBN 80-7179-350-7.
- STRÉMY, Tomáš, ed. *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2017.* Praha: Leges, 2017. Teoretik, ISBN 978-80-7502-224-0.
- STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia.* Praha: Leges, 2015. Teoretik, ISBN 978-80-7502-075-8.
- SVATOŠ, Martin. *Tajemství mediace, aneb, Řešení sporů od A do Z.* [Praha]: Art Francesco, 2020, ISBN 978-80-86819-17-4.
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře, ISBN 978-80-7400-465-0.

- ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Facilitativní mediace: řešení konfliktu prostřednictvím mediátora*. Praha: Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0091-8.
- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-757-2.
- TOMÁŠEK, Jan. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), ISBN 978-80-7338-177-6.
- TOMÁŠEK, Jan, ROZUM, Jan. *Zkušenosti poškozených a pachatelů s mediací*. Trestněprávní revue, 2010, č. 10.
- ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, SOTOLÁŘ, Alexander, HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŠÁMALOVÁ, Milada. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-350-9.
- VEČERKA, Kazimír, Jana HULMÁKOVÁ a Markéta ŠTĚCHOVÁ. *Mladiství v procesu poruchové socializace*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-184-4.
- ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, ISBN 80-902998-1-4.
- ZŮBEK, Jan. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR), ISBN 978-80-7598-245-2.

Seznam použitých internetových zdrojů

- Russ Kelly příběh, dostupné z WWW: <<http://restorativejustice.org/10fulltext/kelly.html>> [27.11.2021].
- Institut pro restorativní justici, z.s. Mezinárodní a evropské dokumenty k RJ, dostupné z WWW: <<https://restorativni-justice.cz/zdroje/mezinarodni-a-evropske-dokumenty-k-rj/>> [17.02.2022].
- Statut Probační a mediační služby ČR, dostupné z WWW: <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/07/02_STATUT_PMSCR_aktual_2008.pdf> [01.02.2022].
- Organizační řád Probační a mediační služby, dostupné z WWW: <https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/10/zakladni-dokumenty_organizacni-rad_2021.pdf> [01.02.2022].
- Pravidla a standardy Probační a mediační služby, dostupné z WWW: <<https://www.pmscr.cz/wp->

[content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf)>

[01.02.2022].

Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025, dostupné z WWW:

<[https://www.pmscr.cz/wp-](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf)

[content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/2017_koncepce_pm_do_roku_20251.pdf)> [01. 02.2022].

Etický kodex zaměstnance Probační a mediační služby, dostupné z WWW:

<[https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/10/bojproti-](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/10/bojproti-korupci_eticky_kodex_scan.pdf)

[korupci_eticky_kodex_scan.pdf](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/10/bojproti-korupci_eticky_kodex_scan.pdf)> [01.02.2011].

Cíle a poslání činnosti Probační a mediační služby, dostupné z WWW:

<<https://www.pmscr.cz/o-nas/>> [15.01.2022].

Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce ze dne 3. září 2019, o postupu státních

zástupců v trestním řízení, dostupné z WWW: <[https://verejnazaloba.cz/wp-](https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/07/9-2019-UZ.pdf)

[content/uploads/2021/07/9-2019-UZ.pdf](https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2021/07/9-2019-UZ.pdf)> [22.02.2022].

Agendy Probační a mediační služby v letech 2016-2020, dostupné z WWW:

<[https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/statistiky_agendy_pms_2016-](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/statistiky_agendy_pms_2016-2020.pdf)

[2020.pdf](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/09/statistiky_agendy_pms_2016-2020.pdf)> [28.01.2022].

Prezentace ke dni mediace, dostupné z WWW: <[https://www.pmscr.cz/programova-](https://www.pmscr.cz/programova-centra-rozsiruji-cinnosti-probacni-a-mediacni-sluzby/)

[centra-rozsiruji-cinnosti-probacni-a-mediacni-sluzby/](https://www.pmscr.cz/programova-centra-rozsiruji-cinnosti-probacni-a-mediacni-sluzby/)> s názvem den_mediace_10_2021

[16.01.2022].

Zpráva o činnosti a hospodaření Probační a mediační služby za rok 2019, dostupné

z WWW:<[https://www.pmscr.cz/wp-](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/2019_Zprava_o_cinnosti_a_hospodareni_PMS.pdf)

[content/uploads/2021/08/2019_Zprava_o_cinnosti_a_hospodareni_PMS.pdf](https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/2019_Zprava_o_cinnosti_a_hospodareni_PMS.pdf)>

[18.02.2022].

Rodinné skupinové konference: přehled výsledků výzkumu Institutu pro kriminologii a

sociální prevenci, dostupné z WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/iksp2019ix_rsk.pdf>

[20.01.2022].

Mladiství v procesu poruchové socializace: přehled výsledků výzkumu Institutu pro

kriminologii a sociální prevenci, dostupné z WWW:

<http://www.ok.cz/iksp/docs/mladistvi_sablona.pdf> [20.01.2022].

Statistiky Policie ČR, dostupné z WWW: <[https://www.policie.cz/clanek/vyvoj-](https://www.policie.cz/clanek/vyvoj-registrovane-kriminality-v-roce-2021.aspx)

[registrovane-kriminality-v-roce-2021.aspx](https://www.policie.cz/clanek/vyvoj-registrovane-kriminality-v-roce-2021.aspx)> [22.02.2022].

články Institutu pro restorativní justici, z.s. Dostupné z WWW: <[https://restorativni-](https://restorativni-justice.cz/mediace-v-ceskych-skolach/)

[justice.cz/mediace-v-ceskych-skolach/](https://restorativni-justice.cz/mediace-v-ceskych-skolach/)>;

<<https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-mimo-trestni-rizeni/komunitni-kruhy/>>;

<<https://restorativni-justice.cz/o-peer-mediaci-se-studentkou-vivianou-toledo/>>
[22.02.2022].

<<https://www.aspi.cz/>>

<<http://www.beck-online.cz>>

Seznam použitých právních předpisů a judikatury

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (*zákon o obětech trestných činů*).

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (*trestní řád*).

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (*zákon o mediaci*).

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (*zákon o soudnictví ve věcech mládeže*).

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (*zákon o Probační a mediační službě*).

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (*živnostenský zákon*).

Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 3 To 108/96 nebo ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu uveřejněné pod pořadovým číslem 37/1997.

Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích 4 To 117/94 nebo ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu uveřejněné pod pořadovým číslem 31/1994.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu 15 Tdo 1198/2012 nebo ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu uveřejněné pod pořadovým číslem 55/2013.

MEDIACE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Abstrakt

Tématem této diplomové práce je mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu a její zasazení do rámce trestního řízení. Mediace v trestních věcech je jedním z programů restorativní justice, která klade důraz na naplnění potřeb poškozeného a převzetí odpovědnosti pachatele za následky způsobené trestným činem. Do úvah o řešení zapojuje i další zasažené osoby a příslušnou komunitu. Mediace je dobrovolné a důvěrné mimosoudní zprostředkování řešení konfliktu a následků trestného činu mezi pachatelem a poškozeným za účasti třetí neustranné osoby mediátora.

V rámci práce je zpracována právní úprava mediace v trestních věcech, která spadá pod kompetence Probační a mediační služby. V trestním řízení je mediace nejčastěji využívána v rámci zvláštních způsobů řízení, tzv. odklonů, a to především u podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnání a v případě mladistvého pachatele navíc u odstoupení od trestního stíhání.

Práce se zabývá trestní mediací z hlediska praxe a přibližuje její průběh od okamžiku vyhodnocování případů vhodných pro mediaci Probační a mediační službou a individuální konzultace s účastníky přes společné mediační setkání až po vykonání případné mediační dohody.

Práce se zaměřuje nejen na rovinu obecnou, ale i na odlišnosti právní úpravy a praxe u mladistvých pachatelů, u nichž je kladen větší důraz na nápravu pachatele a náhradu škody. Mediace tak v jejich případě může poskytnout širší uplatnění.

Cílem práce je poskytnout ucelený pohled na mediaci v trestním řízení z hlediska právní úpravy i praxe v České republice a vyzdvihnout specifika v případech mladistvých pachatelů. Tento přehled doplňují statistická data Probační a mediační služby ohledně provedených mediací a výsledky kriminologických výzkumů zaměřených především na zkušenosti účastníků i mediátorů a potažmo úspěšnost ohledně dosažení mediační dohody a naplnění potřeb účastníků.

Klíčová slova: 3

Mediace mezi obětí a pachatelem, Alternativní řešení trestních věcí, Probační a mediační služba

MEDIATION IN CRIMINAL MATTERS

Abstract

The subject of this thesis is mediation between the victim and the offender and its setting in the framework of criminal proceedings. Mediation in criminal matters is one of the programs of restorative justice, which emphasizes meeting the needs of the victim and holding the offender accountable for the consequences caused by the crime. It also involves other affected persons and the relevant community in the consideration of the solution. Mediation is a voluntary and confidential alternative dispute resolution of the conflict and consequences of a crime between the offender and the victim with the participation of an impartial third party mediator.

The thesis elaborates the legal regulation of mediation in criminal cases, which falls under the competence of the Probation and Mediation Service. In criminal proceedings mediation is most often used in the context of special procedures, the so-called diversion, especially in the case of conditional suspension of criminal prosecution, settlement and, additionally withdrawal from criminal prosecution in the case of a juvenile offender.

The thesis deals with criminal mediation from the practical point of view and presents its process from the moment of evaluation of cases suitable for mediation by the Probation and Mediation Service and individual consultation with the participants, through the joint mediation meeting, to the execution of the eventual mediation agreement.

The thesis focuses not only on the general level but also on the differences in legislation and practice for juvenile offenders, where more emphasis is placed on the rehabilitation of the offender and compensation for damages. Mediation may therefore provide a wider application in their case.

The aim of the thesis is to provide a comprehensive view of mediation in criminal proceedings in terms of legislation and practice in the Czech Republic and to highlight the specifics in the cases of juvenile offenders. This view is complemented by statistical data from the Probation and Mediation Service on conducted mediations and further accompanied by the results of criminological research focused mainly on the experience of participants and mediators and consequently the success rate in reaching a mediation agreement and meeting the needs of the participants.

Keywords: 3

Victim-Offender Mediation, Alternative Dispute Resolution in Criminal Matters, Probation and Mediation Service